

Vrlo je malo autora kod nas, a i šire, koji sa toliko energije i samopouzdanja vjeruju i nude put ka boljem i pravednijem životu, put koji počiva na duhovno i materijalnom prostoru podjednako, kao što je Esad Bajić... /Aziz Nuhić/

Ova knjiga govori o ljubavi. Ne onoj bahatoj, ne onoj ispraznoj i trenutnoj, nego sveobuhvatnoj. LJUBAVI koja živi kao dar Božiji u svima nama... /Amar Imamović/

Baš kao što nema 'nako stajanja u tuđim baščama, nema sigurno ni 'nako pisanja.... Ova je knjiga Esino rukodjelo, ili, bolje reći, Esino *srcodjelo*, o kojem ne mogu, sve i kad bih htio (a to svakako i ne želim), govoriti objektivno. Ruku na srce, pitanje je samo hoćemo li priznati da smo subjektivni ili ne, a ne hoćemo li biti objektivni. Kako ću ja o Esi, ili o njegovom srcodjelu koje je njegova slika i prilika, govoriti objektivno? Pa, trebalo bih prvo izaći iz svoje kože, odreći se svoga srca, uma i sjećanja, svog djetinjstva i odrastanja *s ovu stranu Neretve*. Kažem s ovu stranu, jer Eso je rastao *s onu stranu*, pa smo se gledali preko Neretve k'o u ogledalu. Ili, tačnije, naše su se slike i prilike sjedinjavale susretom na smaragdnoj bistrini – licu heregovnačke ljepotice. Helem, da skratim, ono što je obgrljeno ovim koricama, možda i nije knjiga za Nobelovu ili ičiju nagradu, ali jeste sigurno Eso, srecem i pamćenjem, a iskrenost će sigurno naći put i do drugih srca. I, na kraju, u ovim je koricama, baš k'o i u Esi, i dio mene, i to onaj koji mi nerijetko ustreba, jer sam samo s tim dijelom ustvari pravi *ja*. /Nermin Hodžić/

“...O knjigama se još uvijek ne usuđujem reći mnogo, osim da ova - liči na njega. Generacijama koje nisu bile prisutne na svojoj maturi je svojstveno da se u prošlost vraćaju, i iz nje izlaze sa očima djece koja svijet interpretiraju onakvim kakav je mogao da bude. Taj svijet je i bolji i plemenitiji nego što smo bili sami i zato ga se vrijedi prisjetiti... /Emina Bašić/

Nije jednostavno u nekoliko rečenica iskazati dojmove koje sakupljaš mrvicu po mrvicu, dok listaš ovu knjigu. Osjetiš potrebu da pričaš o jeziku, o načinu kako autor reda riječi i sklapa u rečenice, o govoru kojim se nekad govorilo baš u tom kraju, koje pisac u svakoj priči nastoji približiti čitaocu.

I tad se vratiš na naslovnicu knjige i sve ti se jasno otvori «Otkosi sjećanja». Pisani, kao kad vješt kosac tek otkovanom kosom, struže po oevaloj travi u julsko jutro... Otkosi puni mirisa u ovoj knjizi se nalaze u svakoj od ponuđenih priča. Za barem jednu mudrost zakačiti će se svatko tko je ovu knjigu u ruke uzeo. I shvatit će da se čovjek sa mudročću rada i živi, i samo čeka povoljan moment da je ponudi onima, koji su u stanju, shvatiti je. /Biljana Handžo/

OTKOSI SJEĆANJA

Esad Bajić

OTKOSI SJEĆANJA

Esad Bajić

ISBN 978-9958-9017-0-6

OTKOSI
SJEĆANJA

Naziv knjige: OTKOSI SJEĆANJA
Autor: Esad Bajić
Izdavač: Kulturno-umjetničko udruženje
"SEJFULLAH", Konjic
Za izdavača: Čukle Muamer
Recenzije: Imamović Amar
Nuhić Aziz
Lektura: Karaman Ensar
Korektura: Hebibović Nedžad
Urednik: Benjamin Mušinović
Naslovna strana: Dženana Fetić
Tehničko uređenje: Maving-bb d.o.o., Konjic
Štampa: SABAH-PRINT, Ilidža
Za štampariju: Šećo Elezović, direktor
Tiraž: 500 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

821.163.4(497.6)-32

BAJIĆ, Esad

Otkosi sjećanja / Esad Bajić. - Konjic :
Kulturno-umjetničko udruženje Sejfullah, 2008. -
119 str. ; 21 cm

O knjizi i autoru: str. 117-118

ISBN 978-9958-9017-0-6

COBISS.BH-ID 17010950

Esad Bajić

OTKOSI
SJEĆANJA

Konjic, 2008.g.

Ne znam je,
nikad nisam više od imena
ništa saznao o njoj.
Ne znam ni kad je bila.
Čuo sam za nju u svojoj petoj godini.
Oženio se Zulfo Mehin nekom iz Krajine
i stari rekoše: "Ista Almasa Mujagina!"

Kasnije opet,
kad mi je bilo desetak ljeta,
doš'o nam novi hodža,
imao lijepu kćer,
omladina zanijemila,
žene vrtile glavom,
a stari rekli: "Ista Almasa Mujagina!"

Onomad odem na selo,
dedo me pita imam li te i kakva si?
Meni na um pade i rekoh:
"Ista Almasa Mujagina!"

On me mrko pogleda,
izvi obrve i reče:
"Što će ti to sine?
Nisi ti Dervo Ibrin!"

GLASOVI

- Ustaj i budan ostani, vječnost za san imamo!, viknu noćas negdje oko ponoći dok sam san na očii nagonio, stari ahbab mojih misli, Omer Hajam.

- O ti dijete Nišapura koji si znanje svijeta na krišku dana mazo, zašto me budiš!?, rekoh mu pomalo umoran tim njegovim svakonoćnim dobacivanjima koja me lišavaju sna i puštaju da ulicama dana sav popijen skupljam svoju nafaku. A nafaka nadničara spram njegove je pojave, mršava i oskudna.

- Vadi te sprave i čageta imam da ti pričam o svijetu ovome, o vinu njegovu, zvijezdama njegovim, ženama njegovim o tom troma što kao jedno mi se čini!

- Znaš šta Omere!?! Nađi nekog ko to vino proba bar jednom u životu, ko se u te zvijezde razumije i žene njegove dublje shvaća od mene. Tamo negdje na Putu svile u Kašašu na granici slane pustinje u omanjim blatnjavim kućicama bez arhitekture i šare ikakve, na granici surove planine koju se nekad naseljavali pljačkaši Samarkandskih karavana možda i sad čuče isposnici duha željni tvoga nadahnuća. Ovo ovdje je Bosna i moja skromna kuća. Meni je dosta natjerat se da vjerujem kako postojim, i ja i ovaj narod i ova zemlja, a kamo li još da i tvoj glas čujem i sa tvojim znanjima ko dijete s teškim mapama svijeta da se naduravam!

- Hajde, hajde ne zanovijetaj. Tu vatru podstakni jer dom ti je i duhu hladan. Velikana dočekaj kako dostoji.

I dižem vuneni gunj, što svim silama tvrdoglava čovjeka nagovorih ženu da mi ga dozvoli zadržat kad njen miraz kućni prag mi pređe i unutra se kao da mene nikad ni bilo nije naseli. Pritakoh suhu hrastovinu na vatru i bacih pogled u noć travanjsku.

Bit će to još jedna noć u kojoj ću se od svog dana kriti, od svoje razboritosti i trezvenosti. Slušati priče o zvijezdama, krajevima i ljudima kojima ni čvrst kamen više pod teretom vremena nije spomen mogao sačuvati.

- O čemu ćemo noćas?, zapitah ga. O zvjezdanim tragovima što si dubinom im uma prilazio a ja ih okom jasnim snagom nauke goleme danas gledam ili o vladarima čije si tašte dvorio kako bi kruh svagdašnji za svoju nauku imao ili o princezama što svoje su usne za drugim dragim zubima bijelim grizle koprcajući se pod vonjom nedozrelih muževa sultana, ili o karavan-sarajima i čudotvornim napitcima kojim su te hranili, o umnim prosjacima i maloumnim velikašima, o neuglednim pjesnicima il' stasitim vojskovođama, o šijama ili sunijama, batinijama ili dervišima, pobožnim stubovima vjere ili raskalašenim istočnjačkim ljubavnicima, na radost cijelih harema nedoškropljenim evnusima ili rasnim potkovanim atima???

- Ništa od tog i o svemu pomalo. Večeras ćemo o onoj tvojoj Almasi, što za njom tragaš a priču ne umiješ da završiš. Mnoštvom bi tinte da nadomjestiš prazninu i plašljivost u mislima. Pero kad uzmeš ti slijep na viđeno moraš biti. Zatvori oči što svjetlost ih varljivim svjedokom čini i uši što zvuk nejasan tek polovičnu stvarnost do tebe donosi. Motri srcem, baš kao što pero svojim srcem tintu na hartiju kapa.

Misliš da nisi nikad kušao vino, da nisi nikad kušao strasti, da nisi nikad kušao ništa do li bijeg od straha. A osjećaš li da od jednog straha samo u veći strah pobjeći možeš i ne kriješ li od sebe da to je strast od svake druge strasti jača?

Vrijeme je! Hajde, pokaži te zube svoga bića. Misliš da ćeš sačuvati njihovu bjelinu ne zagrižeš li nikad ni trunku slatka, ne rizikuješ li da kiselkastost zalogaja prenoći na njihovim korijenima. Kakav si ti nosač strijela kad nikad ni

jednu odapeo nisi, a ako i jesi, nisi se strpio da vidiš njen let, pad i učinak. Hajde, prepuštaš svijet onima kakvih majka može svako jedanaest mjeseci rađati. Čega se zaista bojiš? Moćnika? Silnika?

Njihova snaga i surovost, moć i teška ruka ništa su doli prah u krugu historije. Ti što pero držiš si moćan i ti njihovim životima opkladaš i oni to, koliko god uzavreli i bahati bili, znaju.

Dok se ti povlačiš pred njima oni sa strahom za tobom idu. Ti se bojiš njihovih tamnica, smicalica, kandžija i kazni a oni tvoga pera. I kako se ti streseš kad zacvile kanate njihovih zindana i mračnih moći tako se i oni u ove gluhe sate bude i osluškuju iz svojih izbi šuška li papir pod tvojim perom. Oni se boje jesu li živi. Nisi li ih noćas svojim perom mrtvim učinio.

Svaka sila je sujetna i oprezna, duboko u sebi strašivija od najveće uboge joj žrtve. Njene sluge se boje i sujevjerni su. Koliko sam samo godina svoga života proživio praveći istima *takvime* i zvjezdane rasporede. Po mojim takvimima mnogi od njih i na veliki dvor su išli, ženama prilazili, divljač lovili i u najveće pohode polazili.

A nisu me voljeli. Kakva je to zamka ljudske želje da žudi za ljubavlju u tom kolu i kolopletu. Nema ljubavi prave gdje straha ima. Kad si vidio ubogog grješnika da razvlači osmjeh pred crvenilom zalaska sunca, pred zelenilom tek raspupalog pupoljka, pred mirisom jeseni? Strah divljenju ne da mjesta. On ljubav i ljepotu jede i pretvara u još veći strah. Nađi mi ljubavnicu koja žudi za strašljivim ljubavnikom?

Da, mudro ti postupaš kad ponekad odstupaš. Ima tu mudrosti i ne kritikujem je. Kad lav i tigar kandžama se jamiju, mudar čovjek zaobiđe tu dolinu. Samo, taj mudar čovjek mora vjerovati da je njegovo znanje skrojilo tu zaobilaznu stazu sudbine a ne tek nekakav usud.

Hajde zato, nastavi pisati. Ako napišeš, moraš znati zašto si, a ako već znaš onda možeš dati i odgovor. I ne libi se iskati pomoć zanoseći se da možeš i trebaš sam da ga daš. Dovoljno ti je i tereta i veličine što si uzeo da pisar budeš!

Hartija nije jalova kobila niti su slova jeftine mrndele. Treba znati biti strpljiv dok ih nižeš. Ćutiti priliku kao srndać srnu što ćuti. Prilika je kao ljetni pljusak, nenadano dođe i brzo mine.

Na svakog u ovom orkestru stvorenog dođe red da u bubanj udari. Ne mjeri se uzvišenim ljestvama svetog, svi smo mi robovi ljudskih mišljenja i žrtve svijeta pojavnosti. Onaj koji je pokrenuo žrvanj stvorenog zna tvoje jučer, danas i sutra, zna tajne srca tvoga, srca koje ako nikom ne povjeriš ljubav će ga živa sagorjeti.

Sjeti se Ibrahima, nije li on molio: *Pokaži mi Bože da se srce smiri?*

Sjeti se Musaa kad zamoli da ga Bog pomogne bratom mu Harunom!

Sjeti se Jusufa kad zovnu iz bunara?

Sjeti se, pozovi i ne boj se. Ne boj se bjegom i povlačenjem! Boj se odvažnošću i vjerom u sebe.

Otkrit ću ti tajnu kao mali zalog za tvoj trud koji išćem. I ona kad te pitala voliš li je, nije pitala što ne vjeruje, nego da joj se srce smiri.

Žena je!

Jednom ako joj kažeš pamtiće čitav život, ako joj kažeš i hiljadu puta željet će ćuti i hiljadu prvi put.

RUŽO MOJA

Htjedoh ovo naslovit teškom riječju *dželat*, pa stadoh i upitah se želim li pristati na to, jer o sebi pišem? Nisam li ja zadnja barijera sopstvenog oblikovanja? Ako i jesam dželat, neću li, pristanem li tako da se nazovem, ubiti mogućnost da to jednom ne budem.

Kao mladog me sretoše, nazvaše selam i upitaše:

- Ili vodiš il' si vođen?
- Ili pitaš il' si doš'o da kažeš?!, izleti iz mene.
- Ili vodiš il' si vođen?, ponovi drugi.
- Zar možeš voditi a da nisi vođen?, ponovo upitah.

Treći priđe, uze me za ruku, pogleda onu dvojicu, i povede me.

Gledao sam najcrnije crno, bilo je pitano: Hoćeš ili nećeš, prihvataš ili ne prihvataš?

Unutra se začuše odgovori. Oni što odgovoriše da prihvataju ko iskrice vatre iz crnog frače.

Onda vidjeh brdo i uplakana čovjeka. Nebu se dizala njegova dova: *Tako ti milosti Bože, prema onom čije ime nad Džennetom Tvojim vidjeh napisano, sastavi me sa drugom mojom.*

I vidjeh dugi trag pramajke Have.

S krme lađe Nuhove zemlju vodom oblivenu gledah.

Jusufov šapat u zindanu čuh.

Ejubov jecaj zbunjen zapamtih: *Ne daj mi Bože da ovaj jezik zamre, s čime onda zikir da Ti činim*, i Junusovo pokajanje što dan danas ga ponavljam: *Oprosti mi Bože, ja sam sebi nepravdu počinih.*

- Ili vodiš, il' si vođen?, upita me treći.

-Ako znaš, zašto me pitaš, ako ne znaš zašto pitaš s visoka?, uzvratih pitanjem.

Njih trojica se zagledaše i nestadoše.

Godine se trune, tišina naseljava mezarja, zemlja na kišu miriše.

I sjetih se kad Zulejha Jusufa ugleda i snagom jačom od sebe ga poželi, tihim glasom upita zašto i kako da se odbranim kad snage za to nemam?

- Bila si nuđena, rekoh joj, da vehneš u čežnji za njim ili da ga nikad ne vidiš.

0 0 0

U ovom svijetu gdje trnje i otrovno rastinje buja ti si ruža što traži marljiva vrtlara da očuva nevinost tvojih pupova i miris tvojih latica.

Hranjena tlom majke zemlje, tvoje će mladice šiknuti k suncu, sjena već praviti zamaman hlad, a dani rasta, jednom kad stane, porodit će putenu glad.

Ružo moja, ne znam gdje ću biti tada!

Ostaviću ti smotuljak svog skupljenog životnog zapažanja, tu kraj žilica tvoga korijena, napoji se kad napoj ovakav budeš trebala. Kroz svoje pamćenje shvatio sam da svi su moji životni pozivi dolazili iz mene, iz moje nutrine, a samo jedan što je dolazio izvana ka nutrini, uspijevaio je da zadrži harmoniju vanjskog i unutrašnjeg.

Pogađaš, ružo moja! To je onaj glas s minareta što svakog dana ga slušam.

Moja priča počinje u onom vremenu kad su minareti od Beča ka Istanbulu zemlji padali. Za njihovim sam se glasom sudbinom muhadžira povlačio. Odveć bi bilo nepotrebno a mom pamćenju teško prenositi ti sve one devrove ljudske, i pokazivati ožiljke tragova koje ostavih za sobom, no, onu osnovnu nit, ono mene malo što sam u zavežljaju kroz sve te dane i godine, staze i bogaze, brda i prolaze, nosio sa sobom, hoću ti spomenut.

Tamo gdje sam prvi put zaplakao ostavio sam mezar svoje majke. Na drugom konaku od svog doma kad tek bijah za pojas šesnaestu godinu zadjenuo, stavih kamen nad mezarom dragog babe. Iako sam nakon toga mislio da za tugu znam, još je nisam bio okusio. Sve su to bile smrti po redu, samo malo ranije nego je nauk o njima priču pričao.

Na desetom konaku, kad od slavних zidina Beča samo praška gorka sjećanja osta, domaćin jedan na prag me primi, hranu mi dade i kolibu malu naspram svoje kuće.

Već prvog dana kad sam na ta vrata zakucao pogled mi pade na lice mlade jakom stasale djevojke što šćućurena iza oca radoznalo gledaše u mene pridošlicu. Umoran od puta i željan konaka, samo sam je pogledao, ali već te večeri prijekorne sam misli uputio svome nefsu koji je uvijek iznova crtao njen lik na platna spuštenih kapaka.

Dane i mjesece koji su slijedili provodio sam po graničnim kulama, kao nikad do tad bio riješen da zaustavim pucanje granica, a svjestan da po prvi put to ne radim ni zarad svijetlog sultana ni još svjetlije carevine, već zarad sebe i nade u srcu svome.

Bio sam već prošao mnoge bitke i čašću slave kao ispruženim dlanom osoljene ruke mogao sam prizvati u svoje zidove mnoge mlade šćeri krajiških sela. No, ja nikad nisam

pomiješao zidove srca s njihovom nutrinom. U meni je izgarala želja da me oči neke sobom zavole i ja njih tako isto osjetim a ne da mi neka ruža, poput tebe sad, bude ubrana i data zarad nečeg što jedan uzdah nije i jedna želja nije.

Priznao sam sebi već nakon druge godine da bi rado zamijenio snagu granice za jasnu istinu da boravim u njenim mislima i snovima.

Slobodno je zalazila u moju kolibu, pođahkad i gologlava puštajući kosi da mrsi mi misli. Ponašala se prema meni kao prema nekom svom ili, čega sam se najviše bojao, kao da me nema. Taj strah od njene slobode nagnao me da se isto postavim prema njoj. Pravio sam se da ne zapažam njene pokrete, zabavljao sam se onim svojim knjigama što mi od oca ostadoše i naukom kojim sam se trudio ovladat. Pokatkad bi me sunce nade opilo kroz njen pogled prema meni. Uhvatio bih krajičkom oka kako nekad tek samo sjedi i gleda moje pokrete.

Kad je po mom računanju već bila zagazila u osamnaestu a ja pasao trideset prvu shvatih da ta igra činjenja kao da se ništa ne događa neće poroditi dobro.

Vraćavši se u svoju kolibu već sam bez ikakva skrivanja s jasnom namjerom širio nosnice i pipao zrak da vidim jel' u međuvremenu ulazila. Tražio sam pomaknute predmete po policama samo da dotaknem ono što je ona doticala.

Teška je to muka mome nefsu bila. Mošus i ljubav ne da se sakriti ma u kakvoj posudi da ih čovjek čuva.

Zore nisu svanjivale s pojem pijetla nego s klepetanjem njenih nanula po kaldrmi koju sam dao načinit između svoje kolibe i njene kuće. I tu sam se teško poigrao sa osjećajima mog domaćina, a oca njena. Sramio sam se njegove

zahvalnosti koju mi je izricao za to djelo znajući duboko u sebi razlog zbog kojeg sam to učinio.

On nije ničim pokazivao da je to shvatio ali sam zato sve češće zaticao prijekorne i mrzovoljne poglede njegove hanume. Nije me više zvala na ručke i večere sem onih tradicionalnih kad bi se kakav svet dan obilježavao. Mrko je gledala na sve moje osim mojih poklona.

Nisam je korio zbog toga. I mene je peklo isto što i nju. Znao sam dobro da moje isparano lice i osakaćeno tijelo nije odavalo nikakvu sigurnost, pogotovo ne moja služba kojoj sam pripadao. Svaki dan mi je mogao biti posljednji a ona je već bila u godinama kada je učila život iz njega samog i nije se zanosila hrabrošću niti svetošću muškarca čija glava manje vrijedi od suvišnog kamena u kuli. Željela je sigurnost svojoj kćeri i ja je nisam zbog tog krivio. Čuo sam često kako čovjeku svom govori: „Ako mu glavu ne skinu dušmani skinuće je neko od naših!“

Bio sam prijek u poslu. Sve manje zadovoljnu vojsku moglo se samo oštrinom držati budnu. Nemalo njih je shvatilo da samo neki moj unutarnji inad drži granicu tu gdje jeste dok druge padaju. Postali smo kljun na karti svijetle carevine. Sreća je da se moj interes poklopio sa zadovoljstvom nekog na visokoj Porti jer vjerujem da bi me do sada smijenili ili možda pod kakvom lažnom optužbom u tamnici zadavili. Za svaki slučaj prestao sam jesti i piti u kulama. Otrov je bio lijek za mnoge bolesti tog vremena.

A ona je rasla i samo čudo je grijalo moju nadu. Nit' je koga gledala nit' je nju ko gledao.

Pitaš se sigurno zašto nisam tražio njenu ruku?

Bio sam janjičar ružo moja. U vremenu kad takvo što još nikom od nas nije ni u zadnju misao padalo. Nismo se ženili, nismo kuće pravili, samo smo konje hranili i sablje pasali. Bili smo čudni monasi s bojnim poljem kao bogomoljom. Ali ja sam te časove odgoja kad se ljubav iz srca tjerala preskočio. Hvatao sam po licima drugih u kulama sličan trag no nisam ga nalazio. Oni su svoje putene strasti zadovoljavali s onu stranu kula, u seljake preobučeni, često i mene sama zovući. Nisam išao pravdajući se svojom obavezom nadređenog, no duboko u sebi ja sam znao koga i kako želim.

Jednog dana, ružo moja, zatekoh vrata kolibe zatvorena, priđoh im tiho i čuh njen glas kako pjevuši dok ibrik kucka i voda se u vodu slijeva. Koljena su mi klecala, vid mi se maglao a struna strasti na luku želje sve više se zatezala.

Da, ružo moja, ja sam se još tada nadao da sam ljudsko biće i da me i drugi takvim vide.

Reći ću ti, ružo moja, ostatak priče sutra iza sabaha, ako Bog da. Sada ne mogu, kandže suhe boli prsa mi probadaju a razum otvorene vratnice prošlosti mute, tanak učkur moga života prijeti da se prekine, i ne treba ga naglo zatezat niti mu čvrstinu kušat. Sutra poslije sabaha, ružo moja...

000

Ružo moja! Samo rijetki u istim halovima liježu i ustaju. Ponekad mislim da više svojih mijena imam nego li ovo vrijeme što čas nam osmjeh suncem izmami a čas obrve pljuskom skupi.

Daleko sam ti od hala u kom počeh pričati priču. Curak mog srca s kojeg je ona jučer tekla, jutros je zatvoren. Jezik s kojeg riječi u tvoje latice puštam suh je i opor ukus nepce njegovu nudi.

Ovdje u ovoj izbi ustajalog duha, daleko od ljudi ja ti se, evo, po ko zna koji put ljudskog govora prisjećam i trudim nizati bobke sjećanja. Drhtavim glasom što boji se da ne prekine konac ovog tespiha moje snage jedine, mog života, svega onoga što ja ispod ove uvehle kože i oronulih kostiju jesam.

Prišao sam kolibi i čuo što sam čuo. No, nisam povirio, nisam ušao i nikad nisam imao priliku saznati šta bih doista da sam mogao birati izabrao. Iz kuće prema meni zaputiše se muški članovi njene porodice. Sablje u rukama nisu bile znak pozdrava. Moj at frknu naviko da osjeti opasnost.

Savih malo svoju desnu nogu, za tren se srce isključi, mozak zastade a moje kosti počеше od djetinjstva učen ples. Nikad nijednu bitku nisam iščekivao lakše. Bio je to tren kad sam shvatio da nikad neće biti moja na način kako sam je želio, zato sam pomislio da ostavim svoj život na toj mojim naumom postavljenoj kaldrmi.

Nešto su mi već izdaljega govorili, al janjičar nikad nije slušao riječi onog s druge strane isukane sablje. Čuo sam ptice u daljini, pucketanje trave pod nogama mog ata, mjerio polje kojim bi, da odlučim drukčije, mogao na njegovim brzim nogama odjezditi.

Bilo ih je četvero. Ni previše za nadu ni premalo za opuštanje. Tamam! Vješti krajišnici sabalja kušalih bitke, ali ja sam se u bitki rodio, u njoj rastao i imao lijep nijet u njoj i lipsati.

Plesao sam u mjestu okrećući se ka njima. Znao sam da sam iznutra griješan ko pseto okužno bjesnilom obuzeto, ali izvana, oni nisu imali nikakvih dokaza protiv mene i ja sam tu nevinost naumio svom snagom braniti.

-Zapamtit ćeš!, govorili su.

Ja sam se samo smješkao.

Možda imaju više snage zajedno od mene sama, ali ovo je život kojem vični nisu. Ovdje pobjeđuje onaj ko sebe slaže da je jači. Oni to ne znaju. Njih tjera bijes mene drži jasnoća da vidljive greške počinio nisam. Mirnoća da ovo je samo još jedna prilika za smrt koju oduvijek čekam.

Plesali smo u krugu. Ja u sredini kao stožina, oni okolo kao pomamni konji što slamu po ožuljanu guvnu kopitam bi da trne.

Već sam znao ko će prvo nasrnut i gdje će mač moj nutrinu njegovu rasporeti.

-Nemoj im nažao učinit!, začuo se vrisak s vrata moje kolibe!

Jedan od četvorice grubo je gurnu unutra i zatvori vrata.

-Nemoj im nažao učinit, tako ti Boga!, i dalje se kroz grebanje po zatvorenim vratima čuo njen avaz.

Da ih pustim da me ubiju ili da odjašem?

Ni trena nisam dvoumio da li da je poslušam.

Odbio sam vješt看 zamahom čvrste desnice dva vrška što su zajedno pošla da me kutarišu života. Kao sa opruge, savite desne noge, odskočih lijevo, odgurnuh njenog daidžu i bacih se atu na sapi. Ljubio sam vjetar polja u trku i gonio ka granici.

Kulu više napuštao nisam. Za sve grijehе svoje nutrine u te vrele ljetne dane kao kaznu i čišćenje uveo sam sebi mjesečni post.

Granica je drhtala tih dana od uskoka i hajduka. ao ranjena zvijer predvodio sam izvidnice i zalijetao se u njihove jazbine. Bože mi oprosti! Postio sam od hrane i vode, ali krv sam im prolijevao i kad se mogla ne proliti.

Dvadeset osmi dan mog zavjetnog posta, rekoše mi da me traži moj dugogodišnji domaćin. Obukoh najljepše haljine, opremu ratnu na se punu metnuh i krenuh niz kulu u dvorište.

Nisam vjerovao da je došao završit započeto. Ne tu u kuli pred mojim strijelcima i janjičarima. Koliko god me nisu voljeli, znali su da žive zahvaljujući mojoj umješnosti.

Dočeka me blijed, skrhan i nadasve ponizan. Kad izađoh kleknu na zemlju ispred mene. Ne znam zašto isukah sablju i prislonivši mu vršak njen pod bradu natjerao ga da ustane.

-Reci, domaćine moj?

-Danas...uskoci...moju šcer, odvedoš na silu!, mucao je.

Pogled mu bješe oboren, pokoran. U ruci je gužvao haljinku u kojoj prepoznah njeno jeleče.

Bio je vedar dan al' meni je grmljelo.

Nije bio običaj zbog takvih stvari pokretati vojsku. Uvijek se tu krila neka zamka. Ali ja sam morao poći.

Predadoh svoja znamenja starješine najjačem u kuli, šutke uzjahah ata i otisnuh se poljem kojim rekoše da su je odveli.

Krajiški kamenjar nije nudio tragove. Išao sam po nekom svom unutarnjem glasu. Odveli su je iza popaska, ako ih stignem do akšama spasiću njenu čast i svoju dušu.

Nisam štedio ata. Gonio sam ga dugo i žestoko. Sunce je magribu naginjalo a ja nikakve tragove nalazio nisam. Gluh svim čulima osim onih unutarnjih pustio sam atu da izabere našu sudbinu.

Iza Presla gdje uveliko počimala kairska zemlja u susret mi podoše dva konjanika. Jahao sam pravo prema njima.

-Daćemo ti je ako ti nama daš kulu, reče prvi bez ikakva uvoda.

Gledam ga. Silan na konju, već sam mu negdje pleća u potjeram gledao.

-Ako ne dam?, progovorih mučeći se da mi glas ne zadrhti od želje da ga smaknem.

-Prodaćemo je u roblje Mađarima, a znaš kako oni postupaju s takvim robljem. Riječi bjehoše izgovorene s podsmijehom ali ja ne obratih pažnju na to.

-Ja danas nisam zapovjednik kule, predao sam svoje ovlasti. Mogu vam ponuditi sebe u zamjenu za nju!?

- Šta ćeš nam ti? Možda bi neke sitne koristi imali od tebe zbog sirotinje koja je ostajala iza tvoje sablje, no ni blizu onom što nam se za nju nudi. Došao je do nas haber o tebi i njoj. Ako mu je vjerovati s njom i tebe imamo.

Izvukoh sablju i zakleo bih se da u tom bezvodnom kršu začuh onaj štrapat vode iz svoje kolibe. U daljini, iza leđa ove dvojice opazio sam drugu njihovu poveću grupu i cijenio da je i ona s njima.

-Iza smrti srce ne boli!, rekoh i podbodoh ata.

Navikao da iznenađenje je pola pobjede, nisam više dao da me uvodi u priču.

Trznuo je svoju sablju, ali bi prekasno. Riječ koju je pošao da mi kaže drhtala mu je još uvijek na usnama dok su iste na odsječenoj glavi kuckale kamenjarom.

Ne znam šta mi je htio reći, nisam htio čuti.

Ja sam učen da zapovijedam, ne da slušam.

Drugi se nadao u bijeg, ali mome atu s tako malom prednosti još nisu utekli. Nisam si ni okrenuo da vidim kako pada s konja. Samo sam projahao.

Ona grupica se spremala da bježi i to me iznenadi. Bili su daleko brojniji i ne vidjeh razloga za takvo što. Jahao sam mislima dozivajući čudo, jer samo čudo obećavalo je uspjeh.

Ubrzo otkrih razlog njihova povlačenja. Spazih i s desna i s lijeva jahače kako udaraju na njih. Bjehoše to izvidnice susjednih kula. Otkud daleko od svojih prostora nisam znao? Tek, bitka je počela, veća nego sam se mogao i nadati.

Bio sam u pravu, njihova otmica samo je zamka bila. Iza brijega u šumi čekala je njihova vojska. Ostale kule su je pratile i vidjevši mene pomisli kako cijela moja vojska ide te se osmjelili na napad. Kasno je bilo da se povraćamo.

Klali smo se kao paščad, i gore od njih. Udarao sam navikom, izmicao vještinom a pogledom tražio nju.

Neću ti reći koliko je krvi proliveno.

Neću ti reći kakvu sam je na kraju zatekao.

Neću ti reći zašto me sablja ni koplje ni oštra strijela nije htjela taj dan.

Ja znam i dosta je što ja znam, ružo moja.

U jeku bitke ugledah je i ona ugleda mene. Trže se od svojih čuvara i poleti mi u susret. Do krvi sam šibao konja da smanji razdaljinu među nama. Kad već prihmah njoj ispriječi se krupan kaur i u jednom potezu odvoji joj glavu s ramena. Ubih i njegov i konja njegov, i druga njegov, i pratnju njihovu. No sva krv svijeta nije mogla vratit njen život. Poljubih mrtve usne i mezarom joj učinih mjesto na kom pogibe, kako šehidu i doliči.

Tebe sam posadio na zemlji s njenom krvlju izmiješanom, u njen rubac ukupljenu.

Ružo moja! Krvi moga srca, suzo mojih isplakanih očiju! Nikad više nisam tražio ljubav.

Nikad više nisam htio miješati pogled s ljudskim pogledima.

Prezirao sam položaj, moć, ljude koji se po tim mjerilima kreću.

Živio sam kao suncokret. Za suncem plazio pogledom i čekao da dođe dan. Ne vjerujem da ću od mača pasti. Umrijeću ovdje kraj tebe u nadi da još ćeš biti crvena i mirisna kad Azrail dođe po ovaj smotuljak duše. Ovo izgargašano runo s ezelskog vretena.

I reći ću ti. Ne plašim se. I ne nadam se vele. Suviše je otupio moj duh da bi imao te osjećaje.

Samo još tinja iskra želje da iza života sreća postoji. Da tamo negdje na ravnicama vječnosti čeka me moj at, i da ću na njegovim sapima dojahati do svog Dženneta.

Ti znaš! Ona je moj Džennet.

Tješim se svetom predajom u kojoj beduin pitaše Pejgambera našeg hoće li u Džennetu moći sijati pšenicu koja bješe sva njegova ljubav. Rečeno mu je da hoće.

U ovom svijetu gdje trnje i otrovno rastinje buja ti si ruža što traži marljiva vrtlara da očuva nevinost tvojih pupova i miris tvojih latica. Hranjena tlom majke zemlje, tvoje će mladice šiknuti k suncu, sjena već praviti zamaman hlad, a dani rasta, jednom kad stane, porodit će putenu glad. Ružo moja, ne znam gdje ću biti tada.

Ostavljam ti smotuljak svog životnog praha, tu kraj žilica tvoga korijena, napoji se kad napoj takav budeš trebala.

Kroz svoj život shvatio sam da svi su moji životni pozivi dolazili iz mene, iz moje nutrine, a samo jedan što je dolazio izvana ka nutrini, uspijevaio je da zadrži harmoniju vanjskog i unutrašnjeg.

Pogađaš, ružo moja.

To je onaj glas s minareta što svakog dana ga slušam. On me zvao izvana a ona se odazivala iznutra.

Samo zahvaljujući njima ja sam još uvijek čovjek.

Volim je, ružo moja!

Ja star insan, istrošen i pogan za pogledat, tebi evo, izgovaram ono što niko od mog roda i reda nikad ne bi ni u šali mladosti preko usana ispustio.

Ružo moja, kao što Boga i Pejgambera svjedočim, svjedočim da i nju volim.

I samo zbog nje i uspomene na krv njenu ja sam ovaj život potrošio vraćajući dušmana s onu stranu granice a carigradske izaslanike zadovoljne nazad ma šta da su tražili.

I vidiš, njoj, njoj zahvaljujući nicali su ovi bijeli minareti na prkosnim krajiškim brdima. Volio bih da umrem uz glas muezina s jedne od njih.

KRUGOVI

-Udaješ se?

-Da, razmišljam još, ali mislim da ću se udat.

Sviđa mi se pomisao da budem njegova žena.

-Da, lijepo onda.

-Šta ćeš ti?

-Ja odoh naći neko nezbrinuto ptiče.

-Ptiče?

-Da, odrezaću onaj komad srca u kom si ti i nahraniti ga.

-Zašto to?

-Ako nekad u životu budeš tužna da ga u ime toga zalogaja mogu zamoliti da ti doleti i bijelim kistom utrobe ufleka tvoju odjeću.

-Ih, što to?

-Čuo sam od ljudi da to donosi sreću...

-Imao si ptiče, što ga nisi hranio?

-Bojao sam se sokola u sebi!

0 0 0

Jel' se zove Kolobara, ono što smo u toku rata zvali Foaje? Jel'de, ondje u Saračima, na Bašćaršiji? Jeste! A jel' se sjećaš one noći kad smo vremena imali koliko hoćeš a para samo za kafu?

Jeste, bio je i Edin i Fejruz i onaj što si rekao da je sad negdje na Floridi. Jeste! Ali hoću da ti ispričam o onoj djevojci što je sjedila u stolici ispod TV-a. Onoj što sam tad rekao da mi liči na izbjeglicu iz Dženneta. Znaš kad sam skupio svu ludost svijeta i nakon pola sata upornog buljenja u njene oči ustao i prišao stolu, nageo se i ne skidajući pogled

rekao: «Ako ne želiš da se čitav život pitaš ko sam ja, daj mi broj telefona pa ću ti noćas ispričati!»

Da bila je s nekim dečkom. Uhvatio me za rukav i pokušao nešto reći. Nisam ga ni pogledao. Izvukao sam pištolj i lagano mu ga tutnuo među rebra. A ona ni da trepne. Samo sam uhvatio vatru njenih zjenicama. Uzela me za ruku i na dlanu napisala broj.

Bojao sam se da će tinta nestat u znoju. Svi unutra su gledali u nas. Malo je falilo da ne izađem natraške, al' bio sam odlučio te noći biti ono što hoću, makar dobio nož u leđa.

Nazvao sam broj koji mi je dala.

-Molim!, rekla je. Ko je?

- Ja sam.

- Ko si ti?

- Ja sam onaj zbog kojeg nećeš zaspati ni trena ove noći.

I nije zaspala. Nisam ni ja. Ujutro u sedam spustio sam slušalicu i strčao niz Kovače. Čekala je kod Sebilja. Stigla je prije mene. Pogledi nam bjehoše mehki. Suhi pamuk duša čekao je da plane. Počelo je kao obijest a već tim prvim susretom poteklo je kao tiha voda. Pazili smo, sklanjali svaki kamičak koji bi joj mogao namrežgati tok. Izgubili smo zasebnost i trudili se dati sebe za nas. Okolo nas drhtale su najlonske oči grada, rafali rata i detonacije neljudskosti. Živjeli smo godinu za tren. Živjeli smo osmjeh a zaboravljali sve drugo.

Kada bi izlazili na kafu osjetio bih dodir njenih ruku na koljenima ispod stola. Davala mi je novac da ne vide drugi da ona plaća. Molila me da mi kupi odjeću, da pođem kod nje na ručak. Brzo smo naučili pričati tišinom i u igri pogleda obećali jedno drugom biti na vjenčanju.

Onda je zahladnilo. Zima je slala glasnike a oni su odazivali u ranama moga tijela. Mukli svrdlovi željeza rađali su bol, bol je tražila samoću, jauk i krik koji bi otjerao bijes. A ja nisam mogao bez nje, neoprezno pristajući da ostanem bez sebe.

Bio je petak. Kišni petak. Čekao sam je da izađe sa akšama iz Begove džamije. Šetali smo preko čaršije pa onda gore, kraj Bakija, do mjesta gdje stanovala. Uhvatio me strah od njene blizine i moje daljine. Bio sam blizu nje ali sam sebe zaboravio povesti! Ponovo se budila želja za samokažnjavanjem.

-Tražit ćeš da uđeš? rekla je kad smo bili pred njenom kapijom

-Nećeš me pustiti, rekao sam.

-Neću!

-Čak i ako će to značit kraj?

-Zar neće kraj biti ako te pustim unutra?

Vjeruj mi druže, da se sve deralo u meni da joj kažem:*Neće, neće pustiš li me i ne pustiš li me!* Ali samo sam bio vojnik svoje ludosti. Stara navika. Taj dan mi je geler proradio u nozi. Čizme su mi puštale. Bio sam ozebao i gladan. Uzalud sam znao jasno da činim lošu, strašno lošu stvar, da trgam njenu i svoju dušu, da palim onu čistoću pamuka koju smo preli sve prošle dane. Možda je to bio razlog?Teško sam slagao različite osjećaje u sebi...

Tu večer bol je nadvladala i razum i osjećaje.

-Onda je ovo *alahimanet!?*, rekla je.

-Valjda!, rekao sam podlo sebi zabijajući nož u srce.

-Samo da znaš Taibe, ti si dobar čovjek, voljela sam te, volim te i uvijek ću te voljeti i čuvat ću ove dane s velikim ponosom u svom životu.

Htio sam reći hvala ali tada je ulicom projurio automobil i svjetlost farova obasjalo je njeno lice.

Plakala je. Prvi put sam vidio nekog da plače za mnom. Sablast koja me držaše u svojim rukama nestade u trenu. Osvijestih se i poželjeh pasti pred noge, ljubiti zemlju na kojoj stoji ali osjećao sam šapat njenih očiju. Govorile su: *Idi, idi Taibe, ne kvari mi sjećanje!*

Znam brate! Znam! Jesam! Samo sam te zbog tog nazvao. Ne, ne treba mi novac. Imam dovoljno! Htjedoh da ispričam...nekom ko će razumjeti.

* * *

Vani je rosila kiša. Upijala je tišinu još neprobuđenog grada i darivala mir koji sam tako dugo čekao. Ukrao sam tu noć samo za sebe. Žalci podsvijesti tek s vremena na vrijeme doticali su me svojim poganim jezičcima. Potiskivao sam ih nazad nemoćan da ne čujem njihov glas.

Taibe, nakon mira dolazi nemir, spremi se!

I kako je svanjivalo tako se moj mir urušavao u međusobnim trvenjima trenutnog i upamćenog. Kada je telefon zazvonio umalo se nisam bacio po podu. U toj tišini djelovao je kao rafal.

-Molim!

-Je li Taib?

-Da!

-Esselamu alejkum Taibe, ovdje Amela, sjećaš se, treći C? Alma mi je dala broj. Zovem radi Maide!

-Maide!?! Šta se desilo?

-Ma ne, mislim, da! Oj, 'vako! Izvini što ti ja ovo govorim al' tako me zapalo, znaš ona se udaje u srijedu.

-Mašallah!

-Da, da, mašallah, nego, vidi, nemoj se ljutiti zamolila me da te pitam bi li je ti šerijatski vjenčao, ako imaš vremena?

- Zašto bi se ljutio, u srijedu, kad i gdje?

- Svatovi će doći kod nje kući, znaš gdje stanuje. Ona hoće da se odmah tu šerijatski vjenča. Ako možeš da ti dođeš. Zvat će te njen buraz da dogovorite detalje, samo da ja pitam hoćeš li, mislim možeš li, mislim...?

-Mogu Amela, bit će mi drago.

-Eto onda, izvini što nazvah ovako rano, rekoh sabah je, budan si..

-U redu je.

-Allahimanet!

-Allahimanet!

Zidovi ko zidovi. Samo ne znam zašto se vrte? I odakle ti šumovi mora u mojim ušima? Kao hipnotisan prepuštam se svojim mehanizmima odbrane. Ustajem i polahko idem do kupatila. Uzimam abdest. Polahko i pažljivo, kao da se gasulim za onaj svijet.

Vraćam se. Prema Kabi okrećem lice. Od potresa duše čini mi se da svi zastori padaju. Da se brda razmiču, daljine sažimaju.

Bože, otrpjet ću!

Ako mi ovo čini zbog ljubavi, hvala joj!

Ako mi čini da mi bude teže, opet joj hvala!

Srijeda.

Okupao sam se, obukao najljepšu odjeću, stavio najljepši miris i krenuo.

Pred njenom kućom bješe gužva. Sve poznata raja. Znao sam kad dođem da će nastati muk. Valja u muku savladati muku.

Prilazim, gutam gorčinu i ponavljam sebi: *Ostani đubre do kraja.*

Nazivam selam, postavljam usne u osmjech i tražim riječ da ta tišina prestane. U očima njenih prijateljica hvatam suze. Mnoge od njih s nama danas sahranjuju i svoje nade. Muški prilaze. Žamor se vraća. Nastojim biti ono što su navikli. Pričam. Zabavljam druge. Dobar sam u tome. Ne trebam reći da su svatovi malo kasnili. Tako je uvijek kad želiš da nešto što prije prođe.

Svatovi dolaze. Sviraju. Ulaze. Počelo je, ponavljam u sebi. Sad je lakše. Baš kao u ratu. Privlačiš se linijama, srce među zubima a onda prvi pucanj i svega nestane. Gledam u svoju zamjenu. Plamičak Jusufove ljepote igra na njegovom licu. Stid na krajevima usana.

-Tarik, drago mi je, veli pružajući ruku. Maida mi je pričala o tebi, drago mi je da nas ti vjenčaš.

Ipak izlazim vani da zapalim jednu. Ne leže mi ono njegovo «drago mi je». Prate me oči. Prate me šapati. Dim Drine tek je trun Hirošime u meni. Život je rat ponavljam u mislima. Heroji nisu oni koji se ne plaše nego oni koji to mogu sakriti. Dobar sam u sakrivanju, toliko dobar da sam sebe ne mogu da pronađem.

Uskoro kuću ispunjavaju tekbiri. Znam. Izvode je iz one njene sobe kraj balkona na gornjem katu. Odavno je nisam vidio.

Allahu ekber, Allahu ekber, ve lilahil hamd.

Da je opišem u tom trenu?

Ne bih mogao!

Sjeda na trosjed preko puta mene. Stari svat najavljuje šerijatsko vjenčanje.

Mehanički ponavljam riječi ustaljene prakse

-Da li ti Tarik, sin Abidov, uzimaš Maidu, kći Salkinu za svoju zakonitu suprugu.

-DA!

-Svjedoci jeste li čuli?

-DA!

-Da li ti Tarik, sin Abidov, uzimaš Maidu, kći Salkinu za svoju zakonitu suprugu.

-DA!

-Svjedoci jeste li čuli?

-DA!

-Da li ti Tarik, sin Abidov, uzimaš Maidu, kći Salkinu za svoju zakonitu suprugu.

-DA!

-Svjedoci jeste li čuli?

-DA!

Okrenuo sam se njoj. Tada nam se po prvi put susretoše pogledi. Na trenutak poželjeh da se nasmijem.

Pa ovo mora da je san!?

Zar život zna biti ovako gorak, dati ti da progledaš kad više od gledanja koristi nema? Krv udari u obraze a jezik, vjerni sluga straha, potrča prije bilo kakve odluke.

-Da li ti Maida kći Salkina, u smislu šerijatskih propisa, drage volje, bez ičije prisile i nagovora, prihvataš, ovdje prisutnog, Tarika sina Abidova za svog zakonitog supruga?

Gledao sam je u oči, zaklet ću se da mi nije zaigrao nijedan mišić na licu. Ni njoj. Štjela je dovoljno dugo da mi posljednji put da priliku da sve promijenim i dovoljno kratko da drugima ne bude previše sumnjivo.

Ono društvo u prostoriji koje nas je poznavalo strepilo je. Disali su samo oni koji nisu znali našu priču. Kada je izgovorila DA u prostoriji više nije bilo zraka od uzdaha olakšanja.

-Svjedoci jeste li čuli?

- Čuli smo!

Drugo i treće pitanje išli su spontano. Svima je lahnulo. Kada sam treći put pitao svjedoci jeste li čuli, cijela prostorija je rekla DA!

-U smislu prakse Poslanika islama ja tebi Tarik čestitam dovom Allahu da ti Maidu učini dobrom a tebi Maida da Allah njega učini dobrim i da vam da svako dobro u vjeri i životu, kako na ovom tako i na onom svijetu!

Ostao sam iza svatova onoliko koliko tradicija nalaže, onda na stanicu i kući. Majka već na vratima pročita na mome licu tegobu.

-Šta je bilo sine, gdje si to bio?

-Na dženazi majko!

-Kome sine?

-Jednom dobrom ratnom drugu!

-Alarahmetile!

U kesi koju mlada daje hodži kao dar za obavljenju uslugu dobio sam peškir, sapun, donji veš, košulju, miris i jednu suzu. Da li je kanula meni dok sam otvarao ili njoj dok je pakovala? Više nije važno. I u miru i u ratu, treba znati na vrijeme stati ali i na vrijeme poći.

NEFS

Abasa je mrzila život. Mrzila je sudbinu i svijet koji joj je dodijeljen. Mrzila je i svog rođenog babu. Od svih hadžija iz njihova kraja baš on je morao biti baksuz kojeg će na povratku napasti i opljačkati hajduci.

Eno ga gore na čardaku leži. Neka leži. Trebali su ga zatući da ne pati ni sebe ni njih.

Šest mjeseci je čekala. Na sijelima glavna bila pričajući kakve će joj sve haljine babo kupiti i donijeti. A tek ogrlice, narukvice, minđuše i papuče. Papuče, one što im voda ništa ne može, što kroz rosnu avliju u njima može proći.

Došao je na konjskim taljigama. Više mrtav nego živ. Bez igdje ičega. A ona sad iz kuće ne smije izaći. Šta god obuče na sebe neko iz komšiluka pita: "Jel' ti to jemenski ogrtač babo s hadža donio?"

Ništa nije donio, samo jedan zašiven džep na odjeći ostao mu čitav, a u njemu... u njemu šaka nekakvih sjemenki.

* * *

S prvim toplim danima proljeća ispod kuće hadžije Idriza procvale su ruže. Bez reda, ko iz ruke bačene, nicalle su i runile pupoljke. Kad su procvale cijelo je selo zamirisalo. Starije žene su išle da se nakade a mlađe se klele da kad kraj njih prođu mirišu momcima i treću večer na pendžeru.

Svi su bili sretni osim hadžine Abase. Nit ih je gledala nit je iz kuće izlazila kako joj se babo s hadža vratio. Hamušina Amina se klela da je čak vidjela kako pred akšam na ruže spirine s prozora posipa.

* * *

U dane kad s ruže se kalem može uzet, kad iz daleka svijeta dolaziše ljudi da dukatima za svaku grančicu plate, hadžina Abasa iz zemlje potrga ruže i u rijeku ih baci.

Živi su se kleli da je još mjesec dana iza toga, njihova avlija mirisala na njih.

S nestankom mirisa ruža nestalo i života u slabom tijelu hadžije Idriza.

Ubrzo za njim umrije mu i Bega.

Ostade kuća na Abasi koje se svijet pasao sresti u putu. Svuda oko nje širio se nepodnošljiv smrad.

NANA RAHIMA

Moja komšinica već tri mjeseca vozari na posao u Mostar. Neki dan, na sijelu, uz kuhan krompir i sir iz mjeha ispriča nam priču nane Rahime. Kratko, kao što se pričaju uzgredne stvari koje se dese u putu a dobro dođu da se kažu, onako preko zalogaja.

Nana Rahima je krenula u posjetu djeci u Sarajevo i u autobusu sjela pored moje komšinice. Zastoj na putu kod Aleksina Hana otvorio joj je dušu.

Rodila se negdje kod Prozora. Roditelje nije zapamtila. Godinu rođenja nije rekla, ili je komšinica nije kazala ili je ja nisam zapamtio. Uglavnom, cura je bila nakon Drugog svjetskog rata. U četrnaestoj se zagledala u svog Ahmu, momka iz sela a i on se zagledao u nju. Dvije godine su se samo gledali, u prolazu, onda je počeo da joj dolazi pod prozor.

Bio je siromašan skoro kao i ona. No, on je imao babu i majku, ona samo brata. Udat se za njega bila je sreća. Sreća od čije vune je ona noćima prela osmjeha, pljučkala u nju sve prolazne tuge i gorčine i na vretenu snova motala dane.

Onda je Ahmo otišao u vojsku. Zadnja pošta Mitrovica. Ona ostala u Prozoru. Čuvala svoje a gledala Ahmine ovce. Od mijene do mijene računala koliko još treba da se on vrati.

Dan po dan, noć po noć, dok jedne zimske akšamske večeri u kuću ne bahnuše dvije žene iz susjednog sela.

Došle da je prose za nekog Ragiba.

-Ja se u to neću petljat!, reče njen brat, "eto vas eto nje!"

Ona je samo šutjela, bilo joj smiješno to zbog čega su došle. Pa ona je već Ahmina.

Onda je starija žena dala da pojede jabuku.

-Jamij, 'vake kod vas nejma!

Jamila iz učtivosti. Zagrizla iz znatiželje, progutala nako.

I sve joj se okrenulo u glavi. Šta god bi je žena pitala nakon toga ona samo potvrđivala.

-Pa ho'š li poći sa nama?

-Hoću!

I pošla kroz noć, prtinom, pa površicom u susjedno selo. Tamo već čekala svadba. I hodža čeko.

-Prihvataš li? –Prihvatam!

-Prihvataš li? –Prihvatam!

-Prihvataš li? –Prihvatam!

Tri put je pito i tri put prihvatila, a u sebi sve ko da ludi. I prije zore te noći našla se u đerdeku sa svojim mužem Ragibom.

Nije on bio loš. Tih, stidan. Nije navaljiv'o.

-*Ništa se ja nisam pito ko ni ti!*, priznao joj je te noći.

Ona je spavala na slamarici, on na podu ispod njenih noga. Tako gotovo sedmicu dana. Onda se njoj razbistrilo, ishlapila ona jabuka, al' kud' će. Udala se, valja živit.

Jedne noći samo je tiha rekla: *Ragibe, nahladićeš se doli!*

Prošla godina, zatrudnjela i rodila sina (baš ovog što mu ide u posjetu u Sarajevo) kad jednog dana, taman hajvan pojila na koritu kod Klokinjavog vrela, momak iz njena sela vrkom njoj.

-Rahima Ahmo me šalje, što je bilo bilo, ako si kail odmah sa mnom poć', primit će i tebe i dijete.

Noge joj zadrhtale, sunce zašlo i izašlo. Adet pretego.

-Reci mu 'vako je kako je, sudbinu ne valja dirat.

I tako. Nena Rahima je rodila troje djece, odživjela sa svojim Ragibom a Ahmu i od sebe sakrila.

Neki dan želja je potegnula da mojoj komšinici kaže o svom Ahmi, a eto ti sudbine, komšinica to reče meni a ja se sjetih hiljadu devetsto devedeset treće i starog dede Ahme. Sreo sam ga u Glogovu na putu iz Mostara za Jablanicu.

Odmarali smo zajedno. Pito me imam li djevojku? Ja mu u onom snježnom ratnom dumanu otvorio srce.

-Nije srce magareće prkno, rekao mi je na kraju svoje besjede o životu.

Nikad nisam vidio nanu Rahimu ali vjerujem da moja komšinica liči na nju.

HALIDOVE ŠĆERI

Halid je šćeri udavao kako mu je ko dolazio po koju.

Šaćiru,
Hamidu,
Mušku,
Halidu,

Sve su kabulile kako je babo rek'o. Sve osim najmlađe. Almasa je još od malena teglila u stranu i da ne bude modra od šipke spašavale su je samo starije sestre preuzimajući na sebe sve njene tersove.

Kad je došao da je zaprosi Sakib s Kose za svog srednjeg, Mustafu, Halid je samo klimnuo glavom. Da mu se i tog tersa kutarisat.

Uzalud mu je hanuma govorila da malo porazmisli, da mala govori da će se baciti u Raketnicu čim joj se pruži prilika.

Halid je obećo - Halid neće slagat!

Sedam dana je držao zaključanu u čardaku povrh kuhinje da ne pobjegne, da mu riječ ne opogani. A kad su došli po nju i odveli je, Halid je bio sretniji od mladoženje.

-E neće za onog hajvana Murata makar je ja svojim rukama u Raketnicu bacio!, govorio je.

Na Kosi je igralo kolo. Skupljeni svatovi zalagali se pečenom jagnjetinom, a stari Sakib jedva čekao da hodža dođe i priveže dvoje mladih. Strah ga da mlada ne načini kakvu ludost, a hodža kao uzainad kasni.

Začudno je bilo što je na svadbu došao i Šećin Murat. Svi su čekali da se pomole i njihovi prijatelji pa da pođe belaj

po kojem je ovaj i bio poznat, no, on je samo rakiju salijevao u sebe i plaćao muziku da udaraju jače.

-Jače! Još jače! Jel' malo para što dajem? Ako je malo, evo još! Samo jače!

Svi su se pitali gdje je njegovo društvo s kojim je stalno bio? Zašto ih nije poveo? Strepili su kad će Murat ustati i zakovrnuti belaj.

Hodža stiže nakon jacije. Kuma i nova svekrva pođoše u malu sobicu u dnu kuće da otključaju mladu i izvedu je da hodža svoje obavi.

Soba bi prazna. Samo u ćošku, pri zemlji, rupa na zidu. Dok su svatovi igrali i muzika u doboše udarila Muratovi pajdaši izvališe kamen iz zida kuće i izvukoše mladu napolje.

Svi u selu se zaibretiše, smrkoše.

Puča priča na sramotu. Samo je vješto oko moglo vidjeti čudan osmjeh na licu starijih Halidovih kćeri

Šaćire,

Hamide,

Muške,

i Halide.

RAHIMIN POST

Rahima je od svih čari dunjaluka mogla da se ogrne samo ponosom. Sve ostalo bilo je manjkavo. Ako je naslijedila majčinu ljepotu naslijedila je i babinu nafaku. A babina nafaka nije bila mala samo je grlić boce kroz koju je pio bio velik. Naslijedila bi Rahima i sestrine košulje, isprane i pokrpljene, sestrine suknje i haljine, sto puta ušivene i prešivene, opanke i bratove krute kundure za kišne jeseni i hladne zime, da bosa ne hoda za hajvanom.

No ispod svih tih usuda, ispod isprane pokrpljene odjeće "*ko duša da te ko ne urekne*" kako je govorila njena majka, virila je ipak nesvakidašnja ljepota.

Nije se sakrila ni pogledu Mustafe Halilova. Iako je selo ostavio odlazeći još kao osmogodišnjak kad mu otac dobi stan u gradu, često je znao dolaziti da obiđe nenu Hanifu. Jedini od Halilove djece o selu je pričao sa sjetom dok su njegova braća nerado spominjala to doba djetinjstva a sestra nijekala da ga je ikako imala.

Izašao bi vikendom i često podugo stajao na bašči čekajući da Rahima naiđe s hajvanom.

-Uđi sine neće Rahima još ni za sahat, rano je!, govorila bi mu nena Hanifa.

-A joj neno, pa ne stojim ja ovdje radi Rahime.

-Nego što stojiš?

-Nako!

-U prkno nako, ko još stoji u bašči nako, hajd ulazi, čućeš joj zvono s ovaca kad se primakne, reće ti da si pošandreo ako te takvog vide!

I ulazio bi Mustafa da poslušna nenu. Ulazio i svako malo virko kroz pendžer koji je gledao na brijeg iznad kuće, da mu ne promakne.

Znala je to Rahima. Baš gore, iznad brijega suzbijala bi ovce i sređivala haljinke na sebi onoliko koliko se moglo sredit, vadila iz torbe crni ugljen i ogledalce te prelazila njime preko obrva, a za ljetnih dana znala bi ubacit u usta nekoliko kupina i pustit da joj njihov sok oboji usne.

Onda bi niz brijeg išla tiho gledajući preda se.

Onog ljeta kad Mustafa završi srednju školu i ko zamjenik predsjednika saveza socijalističke omladine svog grada izađe opet kod nene, ko đoja da se malo odmori, bješe ramazan.

Ne mogaše izdržat da je čeka u dvorištu nego uze torbicu i krenu joj u susret.

Jedva je našao na proplanku iznad Klokinjavog vrela. Molio je Boga da nema drugih čobana i Bog mu usliša dovu.

-Kako si čobanice?

-Hvala Bogu dobro.

-Fali li ti društva?

-Ne fali mi ništa, fala Bogu, svega imam.

-A primaš li mene u društvo?

-Sam si doš'o pa sam i odluči!

Sjede Mustafa i kako bješe ožednio napi se vode iz čature koju nosiše sa sobom. Ponudi i nju.

-Ramazan je!, odgovori.

-Zar se još posti, upita pomalo zejedljivo željevši joj iznijeti sve ono što je u školi naučio i o religiji i o tim ostacima ljudske nazadnosti.

-Nikad se nije ni prekidalo. I ti si postio koliko se sjećam.

-Ah, da, jesam kao mali, ali tad je i zima bila, sad je ljeto.

-Nema vjera ljeta i zime, sve je jednako.

-Pa dobro, ali sada nas niko ne vidi, sami smo.

-Vidi Bog!

-Kako vidi, ja ga nigdje ne vidim?

-Vidi Bog, Mustafa!

I povuče Mustafu želja da joj udari baš na ono što je ona najviše branila. Vjeru. Uzalud je dok je govorio u mislima čuo sopstveni glas "Nemoj Mustafa, pričaj o onome radi čega si došao!", šejtan mu ne dade da stane već ga još više ponese objest.

-I ti se sad ne bi ni radi čega omrsila?

-Ne bi!

-Ni radi mene?

-Što bi se mrsila radi tebe?

-A vidiš ja radi tebe bi!

-Pa ti svakako ne postiš.

-Aha, haj onda evo ovako ćemo. Ti se danas radi mene omrsi a ja ću sutra radi tebe postit.

-Posti se radi Boga.

-A ja sam mislio da me voliš?

-Nisam ništa rekla.

-Jesi, mislim da si sve rekla, reče Mustafa i gonjen bijesom i nemogućnošću da prihvati sopstveno unutraš-nje kajanje ustade i pođe natrag ne obazirući se na njeno tiho dozivanje.

Nije došao radi te priče, ne zna ni odakle mu a eto umjesto da joj priđe s one strane srca gdje je znao da su mu putevi otvoreni on baš htjede da je odmah, bez uvoda, slomi čitavu.

Akšam je padao, oču se zvono Rahiminih ovaca. Nena ga pogleda.

-Zar neš izać, jeste li se to nešto zaujeli danas? Nemoj zamjerit curi, post je, a dan dug, ako je šta i rekla, prošlo je do sad!

Trgoše ga nenine riječi. Zaparaše mu utrobu. Ustade i potrča u avliju.

-Oprosti mi molim te, pogriješio sam!, prozbori kad ona pognute glave, crvena i od suza podbuhlih obraza naiđe kraj njega.

-Halali!, ponovi glasnije.

Ona zastade. Pogleda ga suzama ispunjenim očima, posegnu rukom u torbu, izvadi flašu s vodom i ispi gutljaj. Mustafi oči instinktivno krenuše ka zapadu. Sunce još nije bilo zašlo.

-Ali, ali... ne stiže reći ništa više.

Prošla je smitivši svoju struku oko sebe i nije se okretala. Osta mu samo slika suza koje s vodom na usnama potekoše iz očiju.

-Neno, hoćeš li postiti sutra? reče tu večer pred spavanje.

-Jašta ću sine, ako budem živa i zdrava, nego postit.

-Probudi i mene na sehur.

Cijeli dan je stiskao žedne usne. Izlazio na bašču i vraćao se u kuću. Prihmvao je da opet ode do nje u čobanluk, ali nije mogao. Bojao se prkosa što je sijevao iz njenog pogleda u trenutku kada se omrsila i bola što je sa suzama joj tekao niz lice.

Jedva iščeka večer, mada nije čekao iftar koliko je čekao njen nailazak. Htio je da vidi da je postio, da joj kaže, da spere onu gorčinu sa srca. No, nije naišla. Naišla je njena sestra. Reče mu da se Rahima razbolila večer prije i da leži kući.

* * *

Rahima je jedina osoba koju sam upoznao da je nakon ramazana ispostila dva mjeseca uzastopno.

Nije morala. Onaj dan kad je Mustafa mislio da se omrsila bila je u danima ženske prepreke za post. Al ipak je ispostila dva mjeseca uzastopno.

-Nije mi jasno zašto?, pitao sam je.

- Ne znaš ti koje sam ja krme kad mi u dušu barnu! Omrisla bi se da sam i postila!, reče mi skoro nečujno.

MARA I MIHAJLO

Mara je ponajviše šutjela na ženskim sijelima i prelima. Lica zadjenutog osmjehom slušala je priče drugih žena, osmjehivala se šutke na njihove dosjetke i šale, priče i prepričavanja. Sama nikad nije ništa započinjala. Tek ponekad bi odgovorila ako bi je šta priupitale. Druge žene su je voljele zbog osmjeha i uvijek vedre ćehre ali potajno, na nezajedljiv način, bile joj zavidne na tom njenom miru i raspoloženju.

Udata je za čovjeka kojeg niko osim valjda nje ne bi volio.

Mihajlo je bio pijanica. Teška pijanica mada ne od one nasilne vrste. Sve su ponaosob od svojih muževa dobile više šamara u trenutcima njihove opijenosti i ljutnje nego li Mara od svog Mihajla, no njihovima je pijanstvo bila pojava vezana tek za poneku proslavu, i van toga bili su dobri muževi koji su kući donosili svoju zaradu. Mihajlu je to bilo pravilo a kući bi dolazio da uzme zaradu koju će popit u kafani. Kad bi ga se takli u razgovoru čulo bi se Marino branjenje.

-Nemojte tako, zna moj Mihajlo biti i trijezan mada mu ništa ne fali ni kad je malo pijan.

Mara je njega i upoznala pijana. Bio je vjeren s njenom komšinicom Radojkom. Roditelji su im to bili udevrili i tada nekad Mihajlo je i počeo prekomjerno piti. Nije mu se sviđala Radojka. Djevojka široke ruke kad su momci u pitanju. Nije baš bila na glasu. No kako je Mihajlov otac bio siromašan a Radojkin dobrodržeci gazda u selu našao se neki kompromis.

-Šta fali koji dukat za pokoji bezobrazluk?, zaplitaio je Mihajlo jezikom kad je jedne jesenje noći pijan umjesto na Radojkin pokucao na Marin prozor. On je tvrdio kasnije da je pogriješio a Mara vjerovala da je to prst sudbine. Nije ga otjerala s prozora, on se njoj sviđao od kada je znala za sebe.

Pred zoru se i rastrijeznio objašnjavao joj da za dva dana treba da oženi Radojku ali da to pri zdravoj pameti neće učiniti i da će opet doći njoj pod prozor. Mara mu je vjerovala, više radi toga što nije znala kako bi drukčije nego li što je bila sigurna u njegove riječi.

No Mihajlo je već idućeg dana ponovo bio pijan i nije si ni trijeznio nekoliko dana iza svadbe. Oženio je Radojku. Začudo, Maru iako je boljelo srce, nada nije napuštala. Ponovo je do kasno u noć čekala na prozoru svog Mihajla. Znala je da drugi niko neće doći. Imala je malo kraću lijevu nogu, bila ćopava, a takvoj snahi u svoju kuću ma kako da bi nečije mladalačko srce bilo zaneseno njenom ljepotom, ni jedan domaćin ne bi dao. Mati je tješila da ima negdje neko baš takav kakva je i ona i da će taj neko doći jednom. No Mara nije htjela nekog ćopavog kao ona, Mara je htjela Mihajla.

Petnaest dana iza njegove svadbe opet je očula kamenčiće na prozoru, tiho izvirila i dole u pržini dvorišta vidjela Mihajla...

-Evo ja došao!, reče pijan kao i obično.

-Mihajlo, ti više ne treba da kucaš na prozore ti sad imaš vrata na koja k'o čovjek svojoj ženi trebaš ući.

-Nemam ja žene. Ono nije moja žena. Ono je, Maro, žena cijelog sela samo je men' se čini mene zapalo da mi u kući živi... Ja tebe hoću!

-Što si nju ženio kad mene hoćeš?, prošapta mu Mara tiho u noć.

-Napio sam se, Maro, da lakše kažem i mojim i njezinim da je neću, a oni kad to shvatiše bocu mi pridodaše, i evo tek sam danas sebi doš'o.

-Ne bih ja rekla ni sad da si trijezan.

-Ma sad i nisam sasvim ali danas sam bio i znam šta sam shvatio.

-Mihajlo, ti si sad tuđi čovjek, ja jesam ćopava ali nisam kurva da me tuđi mal privlači.

Zatvorila je prozor, otrpila još nekoliko njegovih kamenčića u prozor i onda zaspala. Ujutro je u pržini zatekla ispisano svoje ime. Uvijek je to činio kad se otriježni.

Mihajlo je odbijao ući u svoju kuću dok je u njoj Radojka. Nije pomoglo ni to što ga je babo dva puta načisto prebio, jednom pijana i jednom trijezna. Nisu pomogle ni prijetnje Radojkina ćaće.

-Ubijte me slobodno!, zaplitaio je Mihajlo uvijek nalazeći načina da se napije. Odležao je i sedmicu dana u zatvoru jer je u potrazi za alkoholom provalio u Dragin podrum i nasuo iz velike bačve dvolitrenjaču sebi.

U proljeće iduće godine Radojka se već vratila svojoj kući a seljani su mogli vidjeti da je gotov rodila i da dijete nikako nije moglo biti začeto u braku sa Mihajlom. Uskoro je ćaća poslao tetki u Z...

Mihajlo se i dalje nije trijeznio. Najčešće bi pijan zanoćio na krivini iznad Marine kuće.

Trajalo je to cijelo proljeće, ljeto i jesen. Kako u blizini nije bilo dobra popa ćaća Mihajlov je otišao do hodže Karića da mu skinе čini s djeteta no hodža reče da nema nikakvih čini.

Niko vele nije osuđivao Maru što mu s vremena na vrijeme ipak izađe na prozor i progovori koju s njim. Pogotovo nakon što se pročulo da Radojkino dijete liči na Ranka Dragina kao jaje jajetu. Ljudi su počeli sažalijevati Mihajla i stajali na njegovu stranu rijetko odbijajući da mu naspu koji gutljaj u onu flašu što je uvijek teglio sa sobom.

-Maro, il me pusti unutra il' odoh sutra kod hodže i preću na islam, zaređiću se, meni bez tebe života nema...

-Haha, pijani moj Mihajlo, misliš da bi te hodža primio tako pijana, oni ne piju alkohol nikako a ti se ne trijezniš, i oni ti se bolan ne monaše...

-Otrijeznit ću se ja, Maro, evo samo da popijem ovo što mi je ostalo, da se ne baca.

Tog jutra Mihajlo nije zanoćio na krivini. Nije ga bilo ni sljedećih pet dana, gotovo se mislilo da je nestao, a onda je Marina majka poslala po popa, da joj pod strehom više ne griješe.

I tako je oženio Mihajlo ćopavu Maru. Nije se vraćao ocu, nastavio je da živi pod njenim krovom. Imali su nekakav dogovor, da zimi pije a ljeti kad je radit da radi. Ponekad bi se držao dogovora ponekad ne bi. Je li bio dobar ili loš muž, niko nije mogao sa sigurnošću tvrditi.

Da li je Marin osmjeh poticao samo od ispunjenja njene želje da se ne uda za istog ili goreg od sebe ili je zaista bila sretna zavisilo je od ugla posmatranja onih oko nje? Kad bi koja žena na zajedničko sjelo došla sa friškim šamarom od svog č'eka bila je ubijeđena da su i Marini obrazi crveni, a opet, kad bi se koja ispod svog iskobeljala netom prije sijela, smatrala je da i Mara lijepo živi.

Ako bi pitali Mihajla kakva mu je žena, pijana ili trijezna, čuli bi samo: *Moja Mara je Djevica Marija!*“ S tim bi se često šprдали po kafanama ali Mihajlo nije odustajao. *Djevico Maro!* Tako je zvao i kad bi kasno pijan dolazeći kući ovarisao na zaključana vrata.

-Djevice moja, Maro moja, otključaj vrata svome Mihajlu!

Ponekad bi ga držala da malo čeka, ponekad duže, no zoru nikad nije zatekao na pragu. Da li ga je uvijek puštala ona ili

njena mati, to se nije moglo znati jer Mara je ponajviše šutjela na ženskim sijelima i prelima. Lica zadjenutog osmjehom slušala je priče drugih žena, osmjehivala se šutke na njihove dosjetke i šale, priče i prepričavanja. Uvijek je izlazila zadnja da što manje očiju vidi da je njen Mihajlo oženjen ćopavom ženom.

Pod starost to više toliko nije ni krila, već se pričalo da je nerotkinja pa ćopavost spram toga nije ni bila velika sramota.

Tek je možda negdje u dalekom svijetu Radojka mogla posvjedočiti da nije do nje nego do Mihajla, ali taj glas u selu niko nije mogao čuti.

SALKO Š.

Salko Š. je bio kršan momak od dvadeset ljeta. Bog ga dao i u širinu i u visinu. Šutljiv al' ne povučen. Radin al' ne odveć posebno snažan. Hrabar al' ne budalasto. Između rada po poljima i čobanovanja odabrao je ovo drugo.

U proljeće godine koju će kasnije pamtiti po njemu Salko Š. se jedne srijede nije vratio iz čobanovanja.

Ovce su se po navici te večeri same vratile torovima, malo plašljivije nego inače al' bez ikakvih drugih vidljivijih znakova. Salke nije bilo. Ko i svakom momku čobanu tog vremena, dali su mu tri dana da se averti i pojavi. Kad ga ne bi ni nakon tog vremena počеше ga tražit. Čobani po planini i glasovi po okolini. Nestanak prijaviše i austrougarskom činovniku u kotaru. Sumnja pade na vuka i rano izašlu zmiju otrovnicu. Šaban Š. kod kog je Salko čuvao ovce morale pronaći zamjenskog čobana.

Upravo taj čoban, mladi Mehmed H. biće prvi koji je vidio novog Salku. Učinio mu se ko utvara, i kao se ovaj kasnije kleo, izašao je iz stijene povrh vrda Kipravica odmah do vrtače sa ovčijim solilima. Prvi ga je osjetio ovan zvonar u stadu. Prestao je lizati so, podigao gornju gubicu i zavrnutе glave gledao kao stijeni.

Na Salki nije bilo nikakvih znakova odsustva. Bijaše isti kao i kad je nestao, samo malo, neznatno povučeniji u sebe. Na pitanje gdje je bio reče da ne zna. U selu se vremenom složi priča da su ga vile pronosale. Manji dio sela ostao je u uvjerenju da je dane proveo u štali udovice Kate.

Na tom bi se to i završilo da uskoro ne bi Petrovdan i veliki mjesni teferič gdje se pored svirke i igre odmjeravala mladost u trčanju, skakanju u dalj i bacanju kamena s ramena.

I Bošnjaci i Srbi koji tu živješe posebno su se pripremali za taj dan. Imati pobjednika u tim takmičenjima bio je velik nam i ponos. Srbi dovedoše Petka iz Bijelog Polja a ovi Selvera iz Trnova. Obojicu za bacit kamen. U trčanju su se uzdali u mlade noge svojih sinova.

Petko baci pogolem kamen dvadeset i dva koraka iz prve. Selver ga dvaput pokuša prebacit ali ostade na dvadeset koraka. Hamid koji bješe zadužen za bošnjačku pobjedu tog dana trpio je oštre i ukorljive poglede drugih viđenijih seljaka.

-Osramoti nas belajsuz, gdje njemu pustismo da nam obraz čuva!, čulo se iz ogorčenih usta.

I tamam kad Selver baci i teći put ispod dvadeset i dva koraka a Petko pođe da se raduje iz mase se pomoli Salko Š. Bez prijave za bacanje, samo uze onaj kamen, ne htjede ga ni na rame metnut nego nako iz ruke zafijari ga ko da je obični oblutak s Neretve. Bez mjerenja se vidje da je prebacio prvom barem tri koraka. Ustadoše i jedni i drugi.

-Nije se prijavio!, protestovaše jedni.

-Al je pošteno prebacio!, odgovaraše drugi.

Skočiše i Petko i Selver. Kako god se okrene njihov glas vrsnih bacača bio je gadno načet. Petko nagura još korak, Selver dva, ali i dalje je dobra postat dijelila njihov dobačaj od onog Salke Š.

Na kraju dana stari odlučiše. Pobjednik je Salko Š. al' pošto nije prijavljen za bacanje, nagradna košulja ide Petku.

Njegova snaga se proču. Uskoro privuče i krijumčare duhana. On bi mogao balu duhana donijet mislili su.

Jedne noći uz rakiju i mehke momačke priče uvjeriše ga da krene s njima po duhan u Hercegovinu. Kako dogovoriše tako i učiniše.

Pri povratku naidoše na džandare i kako im se ne htjedoše predat ovi zapucaše na njih. Učesnici bijega vele da su ih vile pronosale. Šaćir Kerimov se kleo da je u jednom trenutku dok je olovo frcalo a on se sklanjao za većeg od sebe Salku Š. čuo kako olovo ovog prvog pogađa.

Drugi su samo mraknuli na njega nerado se prisjećajući trenutka kad su pred zoru utekavši i sklonivši se u tajnu kolibu na planini vidjeli kako Salko Š. izvlači košulju iz čakšira a po suvi kraj ognjišta posuše razlijepljeni komadi puščanog olova.

I pored tajnosti priča o Salki Š. našla je svoju nevidljivu stazu da dođe da svačijeg uha a ušla i u momačka ašikovanja i dodvoravanja pod prozorima za vrijeme zimskog ašikluka.

-Danas sam sa Salkom Š. ispušio duhan, bile su riječi kojima je momak djevojci dokazivo da nije mačiji kašalj i repa bez korijena.

Salko Š. se klonio svijeta. Priča o njemu slegla bi se i stopila s bajkom da ne bi Švabe i onog nam Drugog rata.

Tog petka, na malom mostu preko Neretve Salku Š. sad već ojesenjela života, sjede kose i brade presrete njemački oficir s prevodiocem. Čuo je da Salku neće metak i htio da mu kaže da je to nemoguće, da metak Trećeg rajha svakog može ubiti.

-Kani se dede i pusti ga na džumu! ponavljao je Salko. Bezbeli da metak može ubiti, nema šuhve u to, ubljeđivao je, ali oficir ne htjede odustati.

Na kraju udevriše da i jedna i drugi potpišu kako neće preživjeli goniti onog drugog palog u dvoboju i stadoše pred desetinama očiju na krajeve mosta.

Na onom desnom, bliže svome selu stajao je stari Salko Š. u bijelom gunju, bijele brade i kose, kao hazreti Hidr, reći će moj dedo kad mi je prepričavao ovu priču.

Na drugoj strani ispred svojih vojnika stajao je uniformisani štrkljasti njemački oficir ozarena lica, ubijeden da ovim činom pokazuje da je snaga njegove nacije iznad legende ovih zabačenih barbarskih sela.

Salko Š. tražio je da puca drugi.

Njemački oficir izreče pozdrav svoje vojske, izvadi pušku nanišani i opali. Zaustavljenih dahova ljudi su gledali Salku Š.

Metak nije zaprašio nigdje oko njega, Nijemac je, znalo se imao dobro oko. Salko se na tren zaljulja, a onda umiri, prizva Boga i s bismillom sastavi nišan na čelo njemačkog oficira.

Puška opali a ovaj se svali na most. Tačno među oči.

Pet dana nakon pogibije njemačkog oficira u seoski harem sahranjen je i Salko Š. Da li od posljedica teška ranjavanja, da li od starosti? Prenosioci priče ostavili su na tabijat nama koji je slušamo. Zvanična priča ostala je da živi. Gotovo mjesec dana na planini u vrijeme njegova nestanka Salko Š. je proveo s vilama. Svidio se glavnoj od njih al' odbio da je ženi. Ona ga proklela time da neće oženiti ni jednu drugu a on pokupio od tog druženja mnoge moći.

Mezar mu se urušio prve noći nakon dženaze. Neke žene su pričale da su vile došle po svoje. Stari samo naredili da se na mezar naspe nova zemlja.

VUNENE ČARAPE

Jučer sam išao u Sarajevo!

E, da je nekadašnji vakat u narednim danima bi pola sela prodefilovalo kroz moju kuću. Stariji bi sjedili na sećijama, djeca virila ispod stola i iza vrata, ja bi pričao a žena bi mi otresajući glavom nudila goste kakvim đakonijama.

Bilo je lijepo u taj nekadašnji vakat biti dijete. Roditelji bi kad bi se pojavio kakav čovjek iz daleka ili neko naš u daleko išao pa se vratio, vodili svoju djecu sa sobom na sijela kod tih ljudi. Prije nego bi pošli onoj mirnijoj bi zaprijetili da moraju biti još mirnija a onu nemirnu bi za svaku slučaj unaprijed malo išibali da budu sigurni da će štititi i mirovat.

Onda bi se sjelo gdje se imalo sjest, po starosti i po ljudstvu. I slušala bi se priča, tucali orasi, prismakale suhe šljive.

Žene bi u zimskim vremenima plele čarape. Vazda sam se čudio kako uspiju kad se vrate kući ponoviti svaku riječ koju bi onaj neko ispričao a dok je pričao tako su smjerno gledale u svoj plet da bi se zakleo da njegov glas ne dotiče njihove uši. Danas mi to izgleda ko moderna daktilografija, žena uzme pleteću iglu i kluhko konca umjesto papira i pera - sluša i piše, još tu knjigu, taj zapis kasnije možeš obut na nogu.

Pa sam znao razlikovati vunene čarape. Desnu je majka plela kad je amidža Osman iš'o u Sarajevo. Ne znam kako je i čime iš'o, nije ga bilo mjesec dana. Radio je tamo. I taj desni čarap bi mi po noći, kad mi se nije dalo zaspat pričo priču o mjestu i nekom gradu gdje svaki dan ima ljudi kao na našem mevludu. Gdje ima velika Begova džamija koju ne možeš obići za dan a naša, seoska, stala bi joj kraj mihraba koliko je mala spram nje. Tu ima i neka čaršija, dućani. Tu radi i jedan čovjek koji je amidži Osmanu tako sjekiru naoštrio da je pola

sela prelazilo palcem preko oštrice da se uvjeri koliko je taj dobar majstor.

-Kaže mi: "Kaljenje ćeš platit a oštrenje ti je od mene!" govori bi amidža Osman kao da prenosi riječi kakva ugledna bega kojeg je sresti sam dar Božiji.

Jedino mi je bilo krivo što smo mi djeca narednih dana morali da trpimo amidžine sinove kao glavne jer šta god da smišliš i progovoriš slijedilo je: *Ništa je to, kako je u Sarajevu!*

I uzalud bi počimao da im govorim kako nisu oni bili u Sarajevu nego babo im, nije pilo vode. Ono si što ti je i babo, definicija je koju sam valjda već tad naučio.

Lijeva čarapa je posebna priča. Nije pletena u komšiluku, nego u našoj kuhinji kad se dedo vratio od nekog hodže Bašića kome je iš'o da zapiše kravi Subulji koja se bila od neke čudne bolesti ukinula s noga.

Tu sam priču tako zapamtio i toliko puta ispričao da su me kasnije kad sam malo porastao i stariji molili da im u nedostatku drugih, ponovim ovu priču. Posebno bi mi bilo drago kad me to zamole pred rodbinom koja bi došla u posjete iz drugih sela.

Vremenom sam toj priči dao ime *DOBRI*, sam joj načinio uvod, stavio tačke i zareze, popunio neke praznine, i od svega toga se zaboravio da sam sebe stavio u prvo lice. Danas mi je malo krivo što joj nisam stavio drugi naslov, nekako mi *PRIČA MOJE DESNE ČARAPE* trenutno puno ljepše odzvanja. Helem nejse, neke stvari se jednostavno trebaju prihvatiti kakve jesu.

Svi Bašići u Kotarima su nosili zapis. I svi su se zbog tog zapisa ženili iz daleka jer ih bližnje cure, zbog tih zapisa nisu htjele.

Svi Bašići su bili ljuti na svog rođaka Salku.

Salko je bio jedini koji taj zapis nije nosio.

No, možda priču treba početi od početka, kao što je i od Boga ostalo.

Od one noći kad se Salko Bašić raskrivio u maloj dječijoj sobici prizidanoj odmah uz mutvak. Raskrivio i zanijemio. Majka doletjela pa se i ona raskrivila, došla i svekrva, za svekrvom Salkin babo a za njim i domaćin Hašim.

Dijete je izbuljenih, zakrvavljenih očiju jedva dolazilo do daha, ostala djeca oko njega, probuđena vriskom, zbunjena i pospana žmirkala su ispod ponjava čekajući da shvate šta se to događa. I niko nije mogao da odgonetne šta se desilo. Da Salko i dalje nije ostao nijem i prazna, gotovo mrtvačkog pogleda, to bi se, kao što i priliči životu, pripisalo mori koju su svi ponekad znali imati.

Ali Salkin pogled i glas se nisu vraćali ni nakon cijele hefte i svekrvinog oprobavanja trava i bajaranja. Počeli su obilaziti obližnje hodže, i one što zapisuju i one što ne zapisuju.

-Ovi što ne znaju obećavaju, ovi što znaju nečeg se pribojavaju!., zaključio je ta nastojanja Salkin dedo.

-Dijete treba voditi hodži Kariću!

I krenulo se na poduži put. Konja je vodio Salkin babo a na njemu, u dedinu krilu jahao je i mali Salko. Srijedu i četvrtak do akšama.

Pred akšam, stigoše do hodžine kuće. Tu sjahaše i stadoše čekat.

Hodža Karić je na dva dana hoda znao ko mu dolazi te bi sam izlazio i dočekivao ga ako je htio da ga primi, ako ne bi ljudi bi čekali do sabaha i vraćali se.

Salkin dedo je strepio. Nije svijet izgubljen ako se dijete ne izliječi al' jeste ako ih hodža Karić ne primi.

To je sram na kuću za devet koljena. To će značiti da je dječija bolest iz kruga kuće došla ha je hodža Karić nije htio liječiti.

Kad im se oči navikoše na hodžino dvorište primijetiše u zelenu čalmu zamotanu glavu kako već čeka na do vratku male sobe odmah uz kućna vrata u kojoj je, kako su im rekli, hodža običavao primati ljude. Lahnu Salkinom dedi.

Hodža izađe. Salkin dedo pođe da mu selam nazove a ovaj mu pokaza da šuti i rukom naišareti da se udalje od djeteta.

Mali Salko je stajao i gledao preda se a hodža ne prilazeći mu blizu, obilazio oko njega. Svi su šutjeli samo bi hodža britkim pogledom, nečujno, usnama, seljanima koji bi uzgred prolazeći na čas zastali da vide šta se dešava, govorio „sikter!“

U daljini se već odavno prestao čuti glas mujezina za akšam namaz kada je hodža stao i nazvavši selam gostima. Rekao je Salkinom dedi da uđu u kuću a da Salku uvedu u onaj sobičak.

Hodžina žena, ko i svaka žena, ponudila večeru, slatko, pa na kraju vidjevši da hodža nikako da uđe s djetetom ispekla i kahvu.

Kahva se popila, akšam klanjao, jacija dočekala a hodža se nije pojavljivao. Salkin dedo sve više ispunjen lošom slutnjom, ne mogavši ništa drugo poče pogledom sjeći svoga sina.

-Do tebe je i one tvoje Rakuše», govorio je očima.

Od Rakića se ženit, ne bi blesav. A on je opet najblesaviji kad je popustio. Kad su Rakići ljudi bili?

Sin mu oborio pogled i samo diše. Nije mu Salko jedini evlad, al' evlad je. Hani se srce cijepa, ne spava od kako su otišli, niti će dok se ne vrate.

A kad će doći pitao se, i koliko će koštati. Hodža Karić nije jeftin. Ma nek' dijete bude zdravo, gotovo glasno progovori da odagna rojeve šejtanskih vesevesa u svojoj glavi.

-Vela havle ve la kuvvete, što ih to još nema?, ponavljala je hodžina žena sve dok, ne mogavši više držati otvorene kapke, ne pokaza da mogu leći tu gdje jesu a da će ona u hidži prileći do sabaha.

I umor učini svoje. Strahovi i strepnje popustiše pod teretom brige i puta, a Salkin deda zaklet će se kasnije i čudnog mirisa koji se pojavio u hodžinoj kući te zaspase ko mala djeca. Kad je hodža završio oni ne znaju. Hodžina žena probudi ih zveckajući kahvenim sudima.

-Ja vas Bogami ne probudih na sabah, velim umorni ste, da se naspavate, može se i do podne naklanjat! Hodža je otiš'o nešto do bašče sad će on, a mali spava tamo u sobi.

Na upitan pogled Salkina dede klimnu glavom.

-Sad će on doći, koliko sam ja razumjela biće sve dobro ako Bog da!

Taman su prihvaćali fildžan s kahvom kad hodža otvori vrata. Mrko lice, ista zelena čalma i svežanj trave u ruci.

-Deder ovo kad se prokuha dadni onom Peri iz Kresića što je jučer bio s kravom ovdje!, reče ženi a onda sjede za sto, otpi iz svog fildžana i reče obraćajući se Salkinom dedi.

-Hajir je domaćine! Čekam ja Vas ima dva'es godina.

Oni se zaibretiše.

-Dvadeset godina, hadži efendija? upitno što tišim glasom, već spreman da ustukne, zapita Salkin dedo.

-Dvadeset godina moj Hašime! gotovo s osmjehom na usnama reče hodža.

-Ti si učen i ti znaš hadži efendija!, opet će Hašim, našem je Salki tek sedma godina na jesen, ako Bog da, i upitno pogleda na Salkina babu bojeći se da nije pogriješio a i stidljiv što zna tako nešto beznačajno kao što je dob unučadi.

-Jest Hašimaga, tačno na Lučin sedmu će napuniti po hidžretskom kalendaru. Baš ko što i knjiga kaže. Nego, da ne duljim ima još svijeta pred vratima, ti ćeš Hašimaga moj izać' i otići do unuka, biće da je već usto, i vidjet ćeš da je dobar i zdrav, ja nešto babi mu i majki moram nasamo poručit, pa ćete poći nazad i vratit mi se sa svom čeljadi ha ti bude najzgodnije, a sin će ti reći i što i zašto!?

Hašim sav u čudu izađe ne imajući snage da se usprotivi. U glavi mu je pištalo od povećana pritiska a srce lupalo od pitanja. Kakva sva čeljad? Što kad su svi eto osim ovo malog zdravi i čilni, i gdje ima pobogu da se djetetu nešto zbori a domaćin tu.

Vrata od male sobe jedva da je otvorio. Ugleda Salku kako uplašen obori pogled.

-Jesi ustao sinak!, upita ga Hašimaga ne znajući šta da čini, da stoji ili da sjede na stolac kraj kreveta gdje mali ležao.

-Jesam dedo!, začu se Salkin glas, isti kakav je i prije bio.

Hašim mu priđe i pogleda ga u oči. Iste ko što su i prije bile. Pune dječijeg sjaja i naravnog straha pred glavom kuće.

-Neka, neka sine, sad ćemo kući, samo dok ti babo izađe!

Ne osmjeli se da sjede na stolicu na kojoj, beli, hodža sjedi dok liječi, nego malo podvi ponjavu kojom je mali bio

pokriven pa sjede na kraj sećije. Dok mu se sin ne pomoli na vrata učini mu se da je vječnost prošla.

-Hodža veli da moremo ić'!, reče mu sin s vrata.

Opet je Hašima jahao, unuka u krilu drž'o a sin konja vodio. Šutjeli su dok ne odmakoše od sela dovoljno da ih ne čuju ni oni što su zorom u najdalje seoske njive otišli.

-I šta reče, jadni mi ne bili?!, gotovo dreknu Hašim na sina.

-Ma ne znam babo dina mi oklen da počnem!, odgovori sin.

-Počni odande odakle sam ja usto i izaš'o, otale počni i nijednu ne preskači, ako mali ne treba čut sjahat ću pa ćemo za konjem.

-Biće da je tako i hodža rek'o!, reče sin.

Hašima sjaha, priteže konope oko Salke, tutnu mu uzde u ruke i hijnu vranca. Konj pođe a njih dvojica polahko za njim.

-Ti si ono izašao a hodža se okrenu meni i veli kako je Hana od jaka topraka. Osmo je koljeno od čuvenog šejha Zaima. Nije se ovdje čulo za njega, smaknut je od vlasti pa se nije smjelo ni pričat, ali u knjigama sve piše. A ja ko da sam opet osmo koljeno hodže Ibre Bašića. Ni za njega više niko ništa ne zna.

Ne zna, veli, Bogami, košto ne zna ni za imami Hasana i imama Mehdiju. Tu me upita znam li ko je imama Mehdija a ja svu glavu obio ne bi li se sjetio da ga je neko pominj'o, al' džaba, ako i jest ja sam smetn'o.

Tu sin malo pogleda u babu čekajući da mu ovaj pokaže jel' zna o kom priča no ovaj je polegućene glave samo šutio i gađao nogom u konjske tragove.

-Tu mi ispriča kako je nekakva Bizantijska princeza koja je vodila porijeklo od samog hazreti Isa, alejhi selama, sanjala san i u njemu vidjela svašta nešto, zapamtio sam da je vidjela lice svog budućeg čo'eka. Pa je kasnije pošla na nakav put i tu bila zarobljena, pa morima na lađi vožena do neke pijace u Perziji. A tu je negdje u blizini živio neki veliki sveti čo'ek koji je tog jutra naložio svojim slugama da odu na pijacu i kupe baš takvu robinju kakva je ona bila. Zaboravio sam reći li mi kako je ovaj znao da će tu biti ta osoba. I, helem nejse, ovi su je kupili ko roblje i doveli a on je oslobodio i za svog sina oženio koji je opet od pejgambera samog potomak i ta je princeza rodila imama Mehdiju za kojeg me je hodža pito znam li ko je.

-Kad je to bilo?, progovori Hašim.

-Ima hiljadu godina, kaže hodža!

-Pa ko će ga znat ako je živio prije hiljadu godina?, opet će Hašim.

-Ne znam, hodža kaže da je još živ samo ga naše oči ne mogu vidjeti.

-Vela havle!, Hašim će, «šta sve ti ljudi ne znaju, nego vrati se ti meni na tog kasnije, viči šta reče za zapise i spomenu li što me agom nazva?»

-E pa ko što je za tako velika čovjeka kao što je imam Mehdi trebalo da se spoje loze dva pejgambera, našeg Muhameda i Isaa, alejhi selam, tako se veli svi veliki ljudi iz jakih loza rađaju. Naš je Salko, kako hodža veli, a dina mi je 'vako rek'o, iz dvije jake krvi nasljedstvo primio, naše, nekog prapradjeda Ibne efendije i od nakva šejh Zaima sa ženine mi strane.

-Ma reci šta za zapise reče?, ljutito će Hašim.

-Pa zapisi su stoga što je, eto, kako on reče, Salko od Boga odabran a to veli zna naškodit onima oko njega jer ne mogu

podnijet njegovu snagu, pa su zapisi da nas štite kako bi mi njega mogli štiti, a reći će ti kad opet dođeš da nam je to sad svima dužnost. A agom te je zovn'o jer ti veli titula pristaje samim tim što si mu dedo.

Tu malo zašutješe a onda Hašim progovori.

-Jes, istina je Ibro efendija Bašić bio je čuven hodža, kažu čuveniji i od hodže Karića. Tu kad izreče zadnje riječi nešto ga sjećnu te se i ne htjedući obrecnu oko sebe.

-Koliko je rek'o da mu se plati?, upita mnogo tišim glasom.

-Ništa veli, nafaka koju Salko nosi sa sobom za jednu noć, veća je od svega što bi mu mi mogli dat, zato ga je i ostavio da prenoći, samo, rekao je, da nikom osim tebi i ženi mi ne kažem za ovo.

Otad svi Bašići u Kotarima nose zapis i mada im imetka ne manjka nijedna obližnja cura ako je imalo na namu ne udaje se za njih.

A knjige koje mi je rahmetli pradjed zavjetovao, prije nego sam i začet bio, govore mi, da su ljudi znali kakav je beričet u Salki bio da oči s njega skidali ne bi.

On je meni sedmi predak s majčine strane. Beričet je knjige kažu otančo zbog grijeha ljudi, no ako ja i budem gladan oni u mojoj blizini neće za mog života. Ove knjige što tabirim sa mnom će nestat i dovom čuvat pet koljena u budućnost, iz vatre će ih potomak mene i onog što će mi glavu ovu s ramena skinut izvadit i tabirit ko što ja sad tabirim. I tek će njegov nasljednik, bude li ga Bog dao, moći progovoriti o meni ko što, evo, i ja o Salki progovori.

DŽEZVE

Ponekad osjetim kako ćerpići vremena koje slažem u zidove jastva svoga kvrcakaju i trune malter kojim sam ih zidao. Čovjek kao i zemlja na kojoj stoji ima svoje zemljotrese, oluje, gromove. Zadrhte zidove a prozori se smrače. Tad riječi suhe, stisnute glasnicima boli, pokretom iskusna čovjeka svikla na teškoće i nadmoćnost sudbine napuštaju svoja polja i svoja staništa povlačeći se duboko u njedra visokih planina.

Ne povlače se kao kukavice, već kao mudri stari ratnici svjesni da postoje bitke i neprijatelji kojima je skloniti se s puta već pola pobjede.

Sklanja se moje

JA BJEHO!

JA JESAM!

JA ĆU BITI!

u njedra šutnje, u njedra gdje prijatelj neće začeti iz poštovanja a neprijatelj zbog straha.

U tim zbjegovima čuvam slike voljenih bića, uzvike radosti, potoke čistih nada i bijeli behar pokrivača istine koji nadkriljuje i moje jučer i moje danas i moje sutra. Jednim je krajem u ezelskim dolinama a drugim se pruža u berzahske paslike. Tu poremetim šeme vremena, nemoćnim učinim smjene dana i noći, prilegnem da se odmorim.

U tom halu niču ona osjećanja kojima se čovjek nikad nije drznuo nadjenuti ime, pojave se tek u dodiru duša, duboko u našim bićima a stvarnost ih motri tek kroz bljesak očiju i slatke trzaje usana.

To su one riječi što ih ne tvore slova a naslućuju ih samo duboki uzdasi naši, kao vjetar koji niko vidio nije, kao duše koje nikad vidjeli nismo.

* * *

-Neka si vala navratio, moj Taibe!, govori mi na vratima s krpom u ruci

-Sješćeš vala, da kafu popijemo. Evo ne znam kad sam s nekim kafu popila iz velike džezve. Vazda ona mala, dva fildžana. Baš nešto jutros mislim šta se ovog suđa ima u kući a koristi se od bajrama do bajrama. Evo ova velika džezva, dvadeset fildžana u nju staje, ne znam jesam li je ikad ko treba iskoristila. Pa ova do nje, kupio Meho rahmetli jednom u Sarajevu, oprobali je tu večer kad je došao, rahmet mu duši i nikad više...

Gledam poredane džezve i slušam je. Kao biljezi negog starog vakta. Strah me u šaku stisko pa ne mogu da progovorim.

-Ne znam jel' grehota, ali ja nekad pomislim, da mi ga je bolan samo dva sahata, pa ne moramo se ni voliti, da se bar posvađamo ko ljudi!, govori dok kašikom miješa tek kihnuću kahvu.

-Ujutro ova djeca ustanu, ovom ovo, onom ono i tako do podne, onda ne znam šta bi sa sobom. Ne može se ni ova kuća vazda lickat. Eno vidiš mi onu treću džezvu, u nju sam neko jutro zasula kafu, bilo je za četvero, a ja sama, ali došlo mi nešto u nju da je zaspem, i pepeljaru ti ja na sto i cigaru u ruku pa u duman.

Gledam i slušam.

Na zidu slika njihova zajednička. Do nje u ramu njegov zlatni ljiljan kojeg mu dodijeliše nakon smrti.

Desno je prozor, puškarnica za njenu dušu.

Jedna od hiljadu zaboravljenih vojnika na mrtvoj straži časti i pamćenja.

KIŠA

Gledam s prozora, kiša se igra piljaka na putu. Kad se pogled zamagli učini mi se da kamenčići poskaču sami od sebe i love kišne kapi. Baš kao na Neretvi pastrmke što čine s mušicama.

S vremena na vrijeme zagrmi. Ne resko, onako, u daljini, gore prema Vrapču ugleda se munjina žila kucavica a onda doleti i taj zvuk. Iako podne sve liči na predvečerje. Sjetno je ovo vrijeme. Oči se poslu otimaju i bježe na prozor.

Grmi opet a mene kroz sjećanje doziva glas moje nene.

-Bježi s praga, ne valja biti na pragu kad grmi!

-Što ne valja?

-Nu, što ne valja, ne valja i gotovo, hajde silazi!

Spuštam se na suhu naše ljetne kolibe. Dim s ognjišta kao da se boji izaći iz kolibe. Uvija se oko razbacanih glavnji. Nema plamen uz što da se primi, nena je raspredala vatru i metla hljeb pod sač. Čusegijom sitni žeru i nagrće je na sač. S vremena na vrijeme iz onih glavnji zafrćka plamen a nena 'nako za sebe promumlja u bradu:

-Nu, nu, ko da će kijamet nakav!

Sijevnu jako iznad naših Bojišta: *Allahumme salli ala Muhammedin va ala ali Muhammed*, uči nena

-Ilačeš li ti? pita me.

-Ilačem, neno!

-Kako da čujem?

-Ešhedu en la ilahe ilallah ve ešhedu enne Muhammed abduhu ve resuluhu!

-E tako, svaki put kad zagrmi, a kad sijevne, prouči salavat, de da čujem jesi li ga zaboravio?

-Allahumme salli ala Muhammedin ve ali Muhammed!

*-Ve **ala** ali Muhammed, kenjče, gdje ćeš **ala** zaboravit.*

*-Ja, ve **ala** ali Muhammed, ponavljam snishodljivo sretan što u neninim riječima osjećam onu duboku toplinu zadovoljstva mojim odgojom.*

Vjetar puhnu i zatvori prozor. Sjećanja se poviše u svoje trube i na svoje police ustupajući svijest trenutnom času. Uzimam telefon i zovem kuću.

-Selam sine! Šta radiš?

-Igram se babo!

-Grmi li, je li te strah?

-Grmi, al nije me strah!

-Kako nije?

-Fino, samo proučim *La ilahe ilallah* i nije me više strah.

-Tako sine, tako!

-Kad ćeš ti doći, babo?

-Doći ću sine, doći ću, samo se ti igraj!

OTKOSI SJEĆANJA

Grede u našoj kolibi na Humu bile su stare. Nije se mogla ostaviti nepoklopljena posuda ispod njih, jer neka nevidljiva ruka iz dana u dan, iz noći u noć, trunila je žućkasti prah koji je moja nena zvala crvotočina...Da li su zaista nevidljivi crvići u drvenim gredama neprestano bušili svoje tunele a prah drveta padao ispod ili je nešto drugo ne znam sa sigurnošću. Ono što znam jeste da sam često puta začudno gledao te male praške žućkaste prašine na svojoj haljinki, na prevrnutom škipu, daskama.

Vjerovao sam svojoj neni i u skoro nevidljiv rupicama greda tražio te čudne neimare pitajući se dječijim očima kada će jednom nestati grede i gdje će tada ti čudni nevidljivi neimari naći svoja staništa. Znao sam da moraju biti živi hâ buše te rupice ali ipak sam gledao na njih kao na one prošle ljude, što su nekad živjeli a sada ih nema. Vidiš im tragove koji govore o njima i njihovom postojanju ali njih same nikad ne vidiš.

Ostavih san nakon sabaha i prepustih se motrenjima sebe, svoje ušatorene prošlosti, sadašnjosti. Mahnuh rukom po pređenom putu života zadnjih desetak godina i učini mi se da zahvatih pun dlan crvotočine.

Kao mladić zamišljao sam svoje grede zrelosti suhim, jakim, čvrstim, nesavjetljivim. Jutros vidjeh da stare, pucaju, da hiljade malih crvića buše rupe u njima. Vidjeh da se trunim i da neke posude unutar samog sebe pored tog krova što grede ga još čvrsto drže treba poklopiti i drugim poklopcima. Da se od mene sama u njih ne utruni.

Razlio sam mlijeko mnogih nauma škipima svoje nutrine. Smogoh snage da povirim u njih, da vidim kakvo je stanje. Ponegdje kajmak ko dlan debeo, ponegdje tek smežurana

površina bez snage da se skorupi, ponegdje drvo škipa i suhoća zraka popila sve.

Suha daska krova, miris davnine u sjećanju. Glasovi mladosti, odrastanja...

-Il tu kosu uzmi ko što je od Boga ostalo, il nemoj nikako ni kosit?

-Šta fali mom držanju kose?

-Fali! Celjaš tu travu ko da ti je žao?

-Pa možda mi je i jeste žao!

-E vala uveliko joj olakšavaš time što je više čupaš nego li je kosiš.

Prisjećam se onih ljetnih dana koševine. Kad bi nas se po dvadesetak s kosama u rukama, čaturama za pasom raskrotilo planinskim livadama.

Tad je bilo izazov izdržat cijeli dan na poziciji na kojoj počmeš. Ako te onaj iza tebe stigne pa mu prepustiš otkos, donji si. A bila je to prilika i da se udvaraš kupilicama koje su odmah nakon što bi mi prošli s kosama izgonili travu iz hlada da se suši.

Negdje u prvom srednje kod Mujice bi kosidba a došle prijateljice od šćeri mu iz Sarajeva, malo na planinu da odmore. Jedna zgodna, fina, al' s asfalta i ni mukajet na moje zamahe i skoro dva metra dug otkos koji gonih. Sve mislim pogledat će! Fijuče kosa nemam je volje ni nagladiti. Ovi stariji skontali pa mi još pridodaju, dobacaju. No, ona ništa. Čiška onu travu iz hlada, donese vodu ko zatraži i negdje u svom svijetu.

Pred večer trave skoro nestalo, kad god ja viknem vode, druga je donese. Pitam Mujičinu šćer što joj se prijateljica umisila, jesu li sve građanke take ili?

-Ma nije ti ona građanka, prije dvije godine saselili njeni s Bjelašnice, nego, taka je.

Ma što mi odmah ne kažeš pomislih ja. Naše gore list. Zavih otkos u krivo, u pitu ga smotah i sastavih pravo pred njom.

-Deder mi mala vode donesi, velim ja ko veliki.

-Idi pa se napij, nije ti daleko!, odbrusi mrka pogleda.

-Vidi ti gospođice, do jučer volove gonjala a sad sišla u grad i adet zaboravila!

-Da sam ja volovima htjela vodu nosit ne bi ni išla u grad! curiknu mi ljuto i razgrabi kraj mene.

Kako mi je samo bilo došlo da riknem. Iza mene Huso kad ču šta mi reče gangu zapovrnu.

*Il me voli il žestoko mrzi
samo gledaj da budemo brzi...*

Ono teško „mu“ mi se i sad u grudima javi kad se iz susreta sa sobom posramljen vratim.

ADEM KADIN

Ne znam kako su Adema Kadina zvali dok je bio momak. Možda samo Adem!

Omalena rasta, širokih ramena, jakih ruku i kratkih krivih noga gotovo uvijek s krampom na ramenu. Volio je da kopa.

Još od djetinjstva bio je ponešen pričama o skrivenim ćupovima zlata i dukata po škripima oko našeg sela. Pred večer, kad bi isto po pričama starih znalo *odgorijevati* i čistiti se te tako budnom oku otkriti mjesečastim sjajem svoje mjesto, Adem bi izlazio na kosu iznad sela, sjedio i gledao. Ako bi ste ga pitala ima li išta, nikad vam ne bi priznao. Svoje prekopavanje gomila i ostataka starih temelja kuća, šafana, štala i točila uvijek je objašnjavao nečim drugim, nikad potragom za zlatom.

Da li je istinu priznao svojoj Kadi pod pendžerom i privukao je tom svojom opijenošću, ne znam, tek oženio je i po njoj prozvan Adem Kadin. Da li je tako prozvan da ga razlikuju od nekog drugog Adema kojeg ja zapamtio nisam ili nešto drugo, ni to ne znam.

Ono što mi se urezalo u pamćenje jeste njegov poguren hod kojim bi s krampom kratke drške u ruci dolazio odnekud u selo ranim jutrom dok sam ja još čuvao ovce u popasku.

-Selam alejk!, govorio bi mu.

-Alejkumu selam, odgovarao bi i bez pitanja, svaki put objašnjavao svoj put kao da se pravda: "Evo ja malo, tamo do Seona iš'o, ove kiše put pokvarile pa malo popravljao."

Znali su ga stariji, koji su s njim akrami bili i upitit nađe li se šta? Znali su se dok su bili mlađi i našaliti pa pustit lažnu vijest kako je neko negdje u prvi akšam vidio čudnu svjetlost. Narednih dana Adem se ne bi mogao vidjet u selu ali bi to mjesto uskoro zatekli prekopano.

Jednom je, prekopavajući neku staru zidinu našao nekakve novčiće. Ništa veliko, nekoliko bakrena novčića bez posebne vrijednosti. Odnio ih je komandiru milicije, ovaj proslijedio negdje dalje a Ademu uskoro došla zahvalnica s velikim pečatom u dnu. Okačio je na najvidljivije mjesto u kući i s ponosom gledao u nju napajajući svoju životnu čežnju i potragu.

S vremenom su ljudi prestali da govore o njegovim potragama, spomenuli bi ih tek ponekad na zimskim sijelima, prisjećajući se starog vakta u kom je njegova želja jače plamtjela nadvladavajući seoski podsmjeh.

Podržavala ga je jedino njegova Kada. Nije joj smetalo ni što su druge žene govorile da ju je i oženio ponajviše da bi imao pravo prekopati stare zidine njene porodice na planini za koje se pričalo da u sebi skrivaju poveliko blago njenih predaka.

Dijelili su isti san i dugo noći proveli u glasnom razmišljanju šta će i kako će kad on jednom pronađe svoj ćup.

Godine su prolazile, djeca im rasla. Prošlost sa sobom nosila zaborav i tanjila težnje mladosti. Ugarak starih snova tek ponekad planuo bi u srcu Adema Kadina.

S početkom rata Adem Kadin, već u godinama dobro se razboli. Bez hećima, uz svoju Kadu ležao je na postelji. Dan po dan njegovo se tijelo skupljalo i vehnulo. Uoči petka u selu se proču da je preselio na Ahiret. Valjalo je da mlađi s prvim mrakom odu na harem i iskopaju mezar. Zbog rata su sve dženaze obavljane noću.

Zemlja bješe tvrda. Šestorica mladića kopala su naizmjenično. Nakon pola metra, zemlja omekša.

-Ovdje ko da je već bio nečiji mezar! reče Asaf sa strahom gledajući kako mu lopata propade u šuplinu u zemlji.

-Ma nije, znali bi stari!, odgovoriše drugi naginjući se nad rupu.

No, uskoro im svima postade jasno da tu nešto ima. Naidoše na istruhle daske a ispod njih rupa. Prestadoše s kopanjem i poslaše po nekog starijeg u selo. Ubrzo dođe stari dedo Mušan.

-Za mog vakta i od onog što sam od starih čuo tu se nikad niko nije kop'o!, reče on.

Odlučiše da prošire otvor i vide šta je. Nije bio mezar. Ne bi nikakvih kostiju. Samo sagnjio ćup pun starih dukata. Mlađi pogledaše u Mušana, a on obori glavu.

-Ne znam djeco, zovnite mu sinove i upitajte šta će s tim?

Sinovi u bolu bjehoše zatečeni viješću. Pogledi se susretoše i završiše na najstarijem sinu Hazimu.

-Ja mislim da to nema nikakve vrijednosti danas, a i rat je, šta bi s tim. Ja to ne bih dir'o, ako hodža kaže da more tako.

Hodža reče da može, nađeno se sakupi, mezar malo proširi i Ademov tabut spustiše na to.

-Jah, taki ti je dunjalučki život, reče hodža komšiji Arifu vraćajući se sa harema. Tragaš za nečim čitav život i nađeš ga tamo gdje se nikad ne bi nadao.

LJETNI PLJUSAK

U svakom životu dođe trenutak kad se zatvori krug i obruč jasna pogleda škljocne u čovjeku. Kad vidi da je sve bilo moguće i kad dotad nemoguće postane samo neiskorištena prilika.

Težak trenutak kad sirov čovjek opsuje.

Krhak se raskrivi.

Tužan se razboli.

Sretan unesreći.

Lud se nasmije a mudar brže bolje pobjegne u druga razmišljanja.

To je onaj trenutak kad sudbina stane ispred čovjeka i odgovori mu na ono trajno pitanje: Ima li je ili je nema?

Jusufo je pedeset i osam godina.

Ćamilu isto toliko.

Jusuf ima samo jedan sprat kuće i s balkona ne može da vidi Ćamila na balkonu njegove kuće iako su im kuće jedna do druge. Ćamilova kuća ima četiri sprata i tri balkona i Ćamil, kad dođe za vrijeme odmora, kahvu pije na trećem balkonu.

Hiljadu devet stotina sedamdeset i četvrte, Jusuf i Ćamil pošli su zajedno iz svog sela ka gradu, tu se našli s Osmanom Nurkinim koji je već nekoliko godine radio u Njemačkoj. Po ranijem dogovoru prenoćili bi tu i vozom pošli na put u obećanu zemlju *gdje se krvavo radilo al dobro moglo zaradit*. Sa sobom su ponijeli snove o boljem sutra, o kućama lijepim, o novcima i ugledu koji novac sa sobom donosi.

Jusuf je imao nešto zemlje. Nije mogao reći da je gladan dok je Ćamil bio go ko pištolj. I to ih je razlikovalo. Jusuf se svako malo osvrtao na svoje livade a Ćamil neumoljivo išao naprijed.

Drugovali su od prvih koraka. Poznavali se i voljeli jedan drugog kao što brat brata voli. Jer tog pravog brata ni jedan ni drugi nisu imali.

Trebali su krenuti već sutradan. I da jesu oba bi otišla to su sigurno znali. No Osman Nurkin je imao da završi još nekih poslova i odlazak odgodiše na tri dana. Tri dana koja je Čamil provodio hodajući po gradu a Jusuf ležeći u prenoćištu sa svojim mislima.

Kad je došao dan polaska Jusuf Čamilu steže ruku i zaželi svako dobro.

-Ja se vraćam, ja ne mogu ostaviti roditelje, sve svoje i otići u to nepoznato!

-Brate, pođi, dogovorili smo se! molio je Čamil.

Nije pošao, dok je voz vijugavim tračnicama zamicao uz Bradinu Jusuf je napuštao grad u povratku na selo.

Godišnja doba su se smjenjivala. Proljeća kišna, ljeta topla, jeseni hladne i zime snježne. Jedan za drugim.

Pokajao se Jusuf dosta puta, ali oženi se, djeca posuše. Nekako je ispravio nešto krivice pred drugima kupivši u gradu zemlje na kojoj sagradi kuću. Mada je i time sebi još više gorčine nadodo. Istina je da nije smogao ni toliko. Zemlju je kupio Čamilu, od njegovih para, a ovaj mu onda dao pola, da im kuće budu zajedno, avraćo mu je kad je mogao i kako je mogao.

Gradili su, svak svoju prema svojim mogućnostima, kahvu na nevidljivoj međi pili, međi koja je počela dobijati jasne znakove kad je Jusuf stavio krov nakon drugog sprata i time zasvodio svoju kuću a Čamil iako ne imade muške djece diže još dva sprata. Nije to bila međa na zemlji, pojavila se negdje na po puta pogleda s balkona prvog sprata Jusufove kuće i četvrtog Čamilove.

Ne može Jusuf prigovoriti Ćamilu ni na čemu. Kad bi kupovao materijal za svoju kuću često bi kupovao i njemu. Zvao ga na onaj svoj balkon na kafu, no njemu s godinama ta kahva sve teže padaše. Sve manja mu bješe njegova kuća s Ćamilovog balkona i sopstveni život izgledaše mu kao bježanje iz nesigurnog u sigurno nesigurno.

Nije zapadao u očaj, samo se klonio Ćamilova balkona, s njega je nekako jasnije vidio i sebe i svoj život. Svoju sudbinu, slušajući Ćamilove priče iz Njemačke, sve više je gledao kao mnoštvo prilika: uzmi ili ostavi a sebe sama kao nekog ko je plašljivo bježao od toga da uzme, ali, eto, pod starost vidi, ne i od tog da poželi. Najteže mu je padalo što nikad nije osjetio zadovoljstvo s ono malo što je imao na selu. Prezirao je to malo jer mu se uvijek činilo da gaje upravo ono spriječilo da ima tamam koliko i Ćamil.

-Šta veliš Jusufe da ti ovog starijeg povedem sa sobom, da šta zaradi? upita ga Ćamil.

-Ne znam, hoće li se on snać, tamo?

-Pa ja ću ga sa sobom, ko da je moj rođeni, ništa ne sekiraj.

-Tanak je on ua te rađe tamo.

-Nije ni tamo sve krampa, ahbabu moj, naći ću mu šta god lakše.

-Ma ne znam, ima i ovdje nafake.

Navečer, u mraku sobe, upita Rahimu:

-Ćamil bi poveo Suada sa sobom tamo, šta veliš?

-Jel' ti rekao?

-Jeste danas!

-E Bog ga dragi nagradio za dobrotu. Nikad mu se ne možemo odužiti.

SAMO PRIČA

Nikad nisam upoznao A. Kadira, Iranskog pjesnika i pisca koji živi u Holandiji. No, danas poslije podne, nakon što potražih malo živosti u mlakoj vodi i malo krijeposti u hljebu i čorbi od mahuna on mi ispriča o svom djetinjstvu. Tačnije, sjetio se one zime kada se rodio njegov osmi brat. Majka mu je već bila u godinama i on i ostala braća već su bili dosta poodrasli. Stidjela se svoje trudnoće i krila je dugim šalom koji je spuštala preko prsa do pod stomak. Otac mu je bio otišao negdje na put, a njega zamoli da brine o majci.

Porod bješe težak. Žene iz sela nisu mogle da pomognu, a onda, najstarija od njih, priđe mu i šapatom reče:

-Idi do sela Isa Mesih. Tamo žive kršćani. Traži Rahelu. Reci da je hitno.

Na sapima svog dorata, kroz snijeg i tek počelu vijavicu pronade nekako selo i u selu Rahelinu kuću.

-Brzo, mama ne može da se porodi!

Izađe njen čovjek, upali traktor, te on na konju pred njima a oni na traktoru za njim...Rahela je tu noć porodila njegovog osmog brata kojem prećutno dadoše ime Isa. Tek mnogo godina kasnije, daleko od svoje zemlje posegnuvši za telefonom jedne zimske noći da osmom bratu čestita rođendan A.Kadir se sjetio da je te večeri kršćanima praznik koji zovu Božić.

-I bi mu veličanstvena Rahela, koja je u toj noći za nju odabranoj ostavila svoj dom i pošla da pomogne njegovom bratu Isau da dođe na svijet.

LEGENDA O JESENI

Ne znam jesam li vam pričao kako sam sedmicu dana Susan Shilliday i g. William D. Wittliff vodao po našem kršnom Humu.

Bjehoše u potrebi za odmorom i inspiracijom.

-Zanimljivo da na ovolikoj planini nema vode?, reče William.

-Da, a ljudi ipak žive, po znakovima, reklo bi se odavno!, dodade Susan.

-Jesu, moj dedo je pričao, eno tamo na onoj ledini koju zovemo Bojišta, da je sve do nazad desetak godina znao izorat komad koplja. Nije vazda bilo ovako, rekoh im. Nekad prije nekolike stotine godina, ovdje je bila voda, veliko vrelo, sedam mlinova na njoj je mljelo. Bilo je to vrijeme Herceg Stjepana čiji su čobani ovuda stada čuvali.

I jednog ljeta njegovi sinovi dođoše ovdje da naprave nešto kao ljetnikovac. Eno dole, na stijenama skoro, i sad imaju zidine. A ovdje lijevo, gdje su i sad ove kolibe, živjelo je pleme Mušina.

U tom plemenu bila jedna Hara. Kršna vila. Kažu da, kud bi ona prolazila trava nije za suncem hajala, nego se za njom povijala. I vidje ti nju onaj stariji Hercegov i begenisa je, bezbeli. Svidjela se kažu bila i onom mlađem, ali ovaj drugi je prvi zapiko. I udevrili oni bili sve da se uzmu ovo dvoje. I njeni bili kajl a i Hercegu ne bi mrsko mada u njoj ne bi nimalo plave krvi. Ali, u to ti vrijeme nekako i Turci bahnuše u Nevesinje, eno tamo, iza one ravnice na drugoj planini, vidiš li Susan?

-Da vidim!

-E tu su bili bahnuli i harač tražili. Herceg tamam bješe dobio titulu od mađarskog kralja i ne bi mu drago da je se

odrekne. Vamo doli, kod Glavatičeva ukrstiše koplja. Nakon duge bitke ne bi ni pobjednika ni poraženog. Turcima do rijeke Hercegu od rijeke. Samo mu najstariji sin pogibe u tim borbama. Mušini u znak žalosti digoše kola na mlinovima i voda sedam dana protiče onako.

Hara je po zakonu tadašnjeg adeta pripadala srednjem sinu, sad najstarijem. Al jedne noći nesta i nje i najmlađeg Hercegovina sina. Kažu da je konja potkovo naopako da zametne tragove. No ubrzo su shvatili da je Turcima prebjegao i pute tajne kazao. Nahrupi vojska a onaj srednji sin Hercegov u bijesu i obijesti zatrpao ovčijim i kozijim kožama vrelo da Turcima vodu ne ostavi. Kažu da je sjerna vuna progrizla zemlju i voda s njom propala, neki kažu, tek negdje doli ispod Mostara da je opet po zemlji potekla.

-Zanimljiva priča?, reče Susan.

-Veoma!, dodade William.

Bjehoše još dva dana, platiše me za trud a onda se Susan povratila i upita.

-Koliko ti košta priča?

-Kakva priča?

-Ona što si ispričao.

-Nije to moja priča.

-A čija je?

-Svačija i ničija. Onog ko je čuje i drugom ispriča.

Susan mi pruži ruku na rastanku a g. William samo dotače obod šešira i odoše u svom plavom džipu.

NESJEĆANJA

Samo jedan trag vodio je s glavne ceste ka nanovo opravljenoj kući u dnu njive. Stope u snijegu, kao znakovi kakvog starog pisma, vodile su do nje. Čovjek koji ih je ostavio ispočetka je išao brzo a onda je usporio. Stope su od štampanih počele ličiti na pisana slova. Pod samom strehom kuće je zastao. Pri motanju cigare nešto duhana mu je ispalo iz drhtavih ruku. Nije se sageo da ga pokupi. Ne znam koliko je stajao. Da li dok nije ispušio ili dok s ledenice s krova gonjena toplotom sunca nije pala kap na njegov vrat. Znam da nije gledao u kuću. Gledao je na drugu stranu okrenuvši joj se leđima. Od kuće je pošao u bašču u čijoj su se bjelini raspoznavali nišani. Tri drvena nišana. I tu se zadržao nekoliko a onda produžio hitro dalje ka stijenju ispod čije litice je hućala rijeka. No, nije stigao do ruba. Uopšte nije stigao. Koraci su mu se izgubili na pola puta. Nije se ni vratio.

Dva puta sam se vraćao od bašluka do rijeke i nazad nigdje ne pronasavši nastavak njegova hoda. Nije propao u zemlju, prije će biti da je prhnuo kao ptica.

Treći put kad pođoh da ga tražim spustih pogled na nišane i pročitah: "Ahmo Trz, 1944-1993"

Isto i na drugom nišanu. Podigoh se i pođoh nazad ka putu ne znajući šta da mislim.

Iz daljine mi u sjećanje dođe priča o hodži Ahmi koji se iste godine kada su se ova dvojica rodili popeo za vrijeme sabah namaza na munaru i nikad se nije vratio. Ljudi ga čekali, pošli da ga traže i njega ne bi. Od tog događaja puče priča. Selo posta poznato po njoj.

Da se ne bi zaboravila ljudi te godine redom muškoj djeci dadoše hodžino ime. "Evlija bio", govorili, "neka se ne zaboravi!"

Tu sam se nekako i sam rodio. Kažu, ja sam ne bih znao. Odavno zaboravljam. Od onih sam koji se vrate s puta jer ne znaju gdje su pošli. Vodili su me doktorima, hodžama. Svi rekli isto: "Božije davanje!"

Nećeg se ipak sjetim. Bljesne mi pa ga ako brzo ne prođe uhvatim ovako na papir, baš kao ove današnje korake. Znam da će sutra samo ovo na papiru biti od mog danas ali hvala je Bogu. Njegovo davanje. Njegovo pravo.

Čekam autobus. Ljudi pričaju. Došli da vide svoje. Kažu da sam ih nekada sve poznavao. Pričaju o događaju koji se desio negdje u ratu koji je ovo selo bio pomeo, baš kao što je pomeo i sve znakove hodžinog evlijaluka. Ostao samo jedan. Pri spomenu ovog jednog na mene se tužnim okom baciše. Zapitah ih što su jednom čovjeku dva mezara načinili ali oni oboriše glavu ne odgovorivši. Autobus je došao. Policajac čita imena. Svi koji su došli moraju se vratiti. Takav je dogovor. Čekam. Držim ovu hartiju i hoću da joj kažem ko sam. Samo ne znam. Čekam, mislim reći će ovaj što čita. Na svako ime po jedan čovjek uđe u autobus. Mehmed je ušao. Bajro je ušao. Hilmo je ušao. Zufer je ušao. Još jedan je Bajro ušao.

Svi su ušli, samo nema Ahme Trza.

Svi gledaju u mene a ja ne mogu da im kažem da je umro, da mu je mezar dolje ispod kuće. Ne jedan, dva. A kako ću im i reći kad znaju da se ničeg ne sjećam. Piše im na hartiji koju nosim oko vrata. Policajac izlazi. Tegli me za kragnu. Moram prestati da pišem, može biti se to i ne smije. Možda nije takav dogovor.

Autobus je krenuo. Puštaju me da pišem. Puštaju a ja bih volio da nisu. Počeo sam da se prisjećam. Počeo sam da prepoznajem. Da pamtim. Meho odmahuje glavom, grize cigaretu u ustima i govori: "Jah!"

Zufer me gleda tužnim očima. Bajro na sjedištu iza vozača govori o tom kako ne treba davati djeci imena po evlijama. Meho se ubaca u priču i veli da valja, samo im ne valja biti otac.

Nešto me sjeknu. Otac! Ko je moj otac?

Opet su me pogledali tužno. Biće da sam ovu zadnju rečenicu rekao glasno. Znam. Trebam šutjeti. Govori to i Hajro čovjeku do sebe čije ime nisam uhvatio da zapišem. Govori mu da sam pametniji kad šutim.

"I tako puno govori!" dodaje mu ovaj bacajući pogled na mene.

Na izlasku smo iz sela. Opet neka kontrola. Sakriću ovo što pišem. Možda ovi ne dozvoljavaju pisanje. Volio bih da sam imao vremena da nacrtam ove ljude, da ih se mogu sjetiti. Da uberem i ja jedno jučer, da i ja imam svoju prošlost.

Ja, čovjek kojeg vode kad prozovu Ahmu Trza.

PRVI AZRAILOV LET

Svanjivalo je sedamdeseto jutro zemaljskog Adema. Na dugoj zaravni u vidokrugu pojavi se brdašce. Zakuca srce i potakoše se njegovi koraci. Već bješe naučio da s brda sa dalje vidi. Smjerno ruke ispruži k Bogu i zamoli.

Tako Ti milosti Tvoje prema robu Tvome čije ime nad Džennetom Tvojim vidjeh ispisano, sastavi me sa družicom mojom.

Začuđene oči džina što već sedamdeset dana pratiše ovo novo zemaljsko biće slijediše svaki njegov pokret. Ne bi davno kad ovaj stvor što kreće se bješe samo komad ustajale ilovače, a sad hoda Zemljom u nekoj svojoj potrazi. S druge strane brda, vidjeli su jasno, slično stvorenje krhkije građe pelo se k vrhu.

To je to novo biće, taj čovjek, što priča se o njemu. Tragač koji ne prestaje tragat. Nejak da ih vidi al' moćan sa bez pogleda dopre dalje.

-Selam tebi, Havo, družice moja!

-Selam tebi, Ademe moj!

Mnogo godina kasnije džinskim svijetom pronese se glas: "Svi na brdo, svi na brdo!!! Desit će se nešto krupno u ljudskom rodu!"

Hiljade raspirenih očiju gledale su dva potomka zemaljskog Adema. Njihov nesporazum trajao je već dugo. Kabil bješe najstariji Ademov sin. Obrađivao je zemlju i imao jako tijelo. Habil je bio krhkije građe i čuvao je stoku.

Ženu koja je po slovu zakona ljudskog pripadala Habilu htjede da oženi Kabil. Adem ih spremi na ovo brdo da Gospodaru žrtvu prinesu i da On presudi.

Habil prinese od prvine stada svojega i od njihove pretiline a Kabil od roda zemaljskog.

Prvi srca čistoga drugi mržnjom zadojen.

I Gospodar njihov od prvog primi a od drugog odbi žrtvu njegovu.

-Zar da ti hodaš među ljudima, a da oni znaju da si ti prinio kurban koji je primljen, a moj da je odbijen? Ne, tako mi Boga, ljudi neće gledati u mene, a da ti budeš bolji od mene! Ja ću te, posigurno, ubiti!" reče Kabil.

-Bog prima samo od onih koji su dobri!, odgovori Habil

-I kad bi ti pružio ruku svoju prema meni da me ubiješ, ja ne bih pružio svoju prema tebi da te ubijem, jer ja se bojim Allaha, Gospodara svjetova. Ja želim da ti poneseš i moj i svoj grijeh i da budeš stanovnik u vatri. A ona je kazna za sve nasilnike.

Kabil se naljuti i duša njegova navede ga da ubije brata svoga, pa ga on ubi i postade jedan od izgubljenih. Iza obližnjeg brda pojavi se gavran i poče da kopa po zemlji da bi mu pokazao kako da zakopa mrtvo tijelo brata svoga.

-Teško meni!,- povika on - zar i ja ne mogu, kao ovaj gavran, zakopati mrtvo tijelo brata svoga!?

-Šta čini?, upitaše mladi džini starije svoje.

-I kakva mu ono voda iz očiju teče?

-Pokaj'o se, oču se odgovor. Čovjek se ponovo pokajao.

-A šta će biti s onom Habilovom siroticom?, upita Ifrita, mala džinkinja crvenih očiju.

-Ona će tugovat, dugo će zaboravljat, još duže će živiti!, začu odgovor.

U rukohvatu ruža Azrailovih krila prva duša zemaljska svom se nebu vraćala.

BOLJKA

U kući je bila tišina. Ne toliko zbog nedostatka zvuka koliko zbog muka koji je nastao u razumu dvije žene koje su se u njoj nalazile. Majka i kći. Zavijene u vječni oćut ljudske zebnje kad iščekuju gore od zamislivog. Sivilo zidova kao da se trunilo na njih svakom sekundom iščekivanja. Mlađa je često odlazila do kupatila. Starija je gužvala svoju haljinu u ruci stiskajući je drhtavim prstima. Iz grudi su dopirali hropci jecaja. Oči isplakane, koža oko njih crvena i natekla. Lica zategnuta u nepuštenom krik.

-Mama ne boj se!, progovori kćer, ne mogavši izdržati topot tišine.

Čekala je da ove riječi budu njoj upućene, ali ih ne bi. Susrela je samo majčin crn, kao bić oštar pogled. Znala je šta se nalazi u njemu. I ona bi voljela da nije rođena, da nije tu. Čekanje zla ubija gore od zla samog. Ponovo ustade i ode do kupatila. Smrad je ugrizao nosnice ali ona se opet ne usudi pustiti vodu. Bojala se da će neko ćuti. Bojala se da će sama ćuti. Bojala se same pomisli na neki oćit zvuk. Hodala je na vrhovima prstiju. Pogleda se u ogledalo sva razočarana što se vidi. Htjela je da se ne vidi, da je nema, da se probudi iz strašnog sna. Pažljivo spusti poklopac i sjede zagnjurivši glavu među koljena.

Sinoć su joj odveli babu i braću. Znađu da su njih dvije tu. Ostavili su ih al' će se vratiti kad preostalu muškadiju otjeraju u logor.

Krv joj se zaledi u žilama pred slikom sinoćnjeg dešavanja u susjednoj zgradi.

Odveli su muškadiju a onda se vratili. Zaćuo se vrisak njene prijateljice Samire.

Izveli su je na balkon, da svi vide *bulin striptiz*.

Otimala se, plakala, ujedala, grebala, molila, a onda su joj izveli majku i rekli da bira. I morala je skinuti svoju odjeću dok se kroz jauk majčina glasa raspoznavalo: "Skoči kćeri, skoči!"

Pucali su po prozorima tražeći da svi izađu na balkone. Nije mogla da gleda, zaklopila je oči i zaželjela da suze koje teku budu olovo koje će spržiti taj strašni vid. Nije mogla ne čuti kako je s još nekoliko djevojaka iz te zgrade odvoze uz resko cerekanje i pijano zavijanje.

Stomak se nape. Već odavno ima želju da povрати, samo da ima šta. Lupanje u ušima pretvorilo se u ujednačen šum vlastitog krvotoka.

Neće joj valjda učiniti isto. Pred majkom. Ona nije lijepa kao Samira. Ima krive noge. Ima kvrgava koljena. Ima. Ni lice joj nije lijepo. Ona je ružna, mora biti ružna. Ustade, uze makaze i počeo gotovo s ushićenjem rezati kosu. Opet pogleda niza se. Obukla je novu odjeću prekjučer kad su se još nadali da će ih samo protjerati. Skide je i iz korpe izvadi prljavu ustajalu odjeću i obuče je na sebe.

Pri povratku majku zateče u namazu. Klanjala je sjedeći. Htjede da se vrati, skupi hrabrosti, odviše česmu i uzme abdest kad se na stepeništu začuše koraci. Vrata u čas odletješe s baglama. Majka je povuče sebi i tako zagrljeni skupiše se u do vratku između plakara i niše. Otvoriše se i vrata od hodnika.

Kćer je drhtala, majka Boga molila da ih uzme obje. Osjećala je udare po leđima ali nije mogla da otvori oči i krajičkom svijesti bi zahvalna toj nemoći tijela.

Tonula u dubok san.

Sanjala je behar ne šeftelijama.

Pravi mirisni behar.

Pče su letjele oko cvjetova a janjad odlučena blejala u toru iza štale. Njen efendija je stajao pokraj ograde i pričao o

Sarajevu, o kaldrmi i Begovoj džamiji o ćitabima i djevojka, taman se sage, iščupa cvijetak iz onog busa u ogradi i pođe da joj ga pruži kad je nešto povuče, svijest se zakovitla i ona u snu usni san i u tom snu ču glas čudna tumača.

Rano listopadsko jutro 1697. godine. Gusta magla još je prekrivala grad kojim je oko tvojih snova plovilo. Prethodnica trupa Eugena Savojskog stizala je do Pašina brda. Još se magla nije podigla kad je dio njegove prethodnice zauzeo vrh a druga odjeljenja pošla prema staroj tvrđavi.

Vidiš li prkosne starce sa goluždramim sinovima na barikadama kako padaju pokošeni jačim neprijateljem? Vidiš li kako se oko Sarajeva sužava vatreni обруč?

Vidiš kao što gledaš slike davno odslušane priče o još davnijim događajima. Vidiš na sofi Alipašine džamije djevojku krvavih ruku, krvavog jagluka, krvavih dimija, bosonogu bez papuča. Vidiš kako te gleda. Ne zna kud bi i šta bi sa sobom. Vidiš da u njoj drhti strah tog jutra viđenog. Babina krv, bratova krv i uhvaćene sestre krik u obeščašćenja trenu.

Hajde, probudi se u svom snu i potakni vatru pod uljane kotlove što ih žene sarajevske na polje iznose. Ponesi jedan i dodaj joj ga. Vrata Alipašine džamije otvorena su za sve a munara dovoljno prkosna.

Hitre noge djevoja dotiču joj unutrašnjost. Prednje nose ključalu mast zadnje kratke čakije.

Nemoj ići, ostani, mogu ti ispričati priču o dalekom mjestu gdje se rodio onaj robusni predvodnik jurišnika što mu krv uzavre kad ugleda ženska njedra na vrhu mu mrske munare. Mogu ti ispričat njegov život do tad, svaki tren i svaki onaj damar bola koji ga je otad, po glavi vrelin uljem posutog pratio do smrti. Da je munara bila niža ulje bi ga

dovoljno vrelo da usmrti našlo, da je bila visočija u padu bi se ohladilo bez posljedica. Al znao je njen neimar koliko treba da bude za tamam.

I o njemu ću ti ispričat priču. Ovo što ti gledaš on je usnio prije nego se zbilo. Zato je unutrašnji prolaz u munari ostavljen po mjeri tih bakrenih lonac.

Sad ćeš opet čuti glas one majke sa balkona. Ulja je nestalo a neprijatelj se namnožio. Donje u munari padaju dohvaćene vrhovima krvavih kopalja. Bez zaledine naoružane gornje se bacaju sa šerefeta. One znaju ostanu li da vakta neće imat za ispričati.

Ko ptice se bacaju i dok tijelo zemlji pada, udaljenoj tamam da ga usmrti, duše k nebu lepršaju.

One ne bi stigle da ispričaju, jer taj dan što na nogama nije uteklo, mačem tuđina ubijeno i žiškom baklji njegovih zapaljeno u roblje je odvedeno. Zato ti sanjaš ovaj san. Zato ga je sanjao mimar ove džamije.

Mogu da ti doturim požutjele spise vođa ove tuđinske napasti, Eugenije Franza, vojvode od Savoje i Pijemonta, viteza Zlatnog runa, feldmaršala Njegovog veličanstva rimskog cara i ugarskog i češkog kralja Italijana po porijeklu a Francuza po vaspitanju, bivšeg studenta matematike i prirodnih nauka. Vidiš ovdje gotovo izbljedilo u njegovom zapisu gdje piše: "Turci su za sobom ostavili veliku količinu svakojake robe u predvečerje 23.10. grad je planuo u potpunosti. Jurišni odred je progonio njegove stanovnike i vratio se s bogatim plijenom i mnogo žena i djece nakon što su pobili svu silu Turaka"

"Deset hiljada žena ko robovi sad plaču" zapisao je preživjeli Sarajlija tog vakta. On će kao i mnogi s njim što su dušmana dočekali grijući tabane Trebevičkim stazama bijega ostat u domovini željan domovine. Jer ponovno dizanje ovog

grada potrajaće duže od bijednih života u kojim nisu udisali ništa do li jecaje onih u ropstvo odvedenih majki i sestara, maloljetnih kćeri i sinova. Zato sam ja probrao tvoj san da kažem ove riječi. Odavno već osim u njem ne postojim, a ti san u pero izreci, nek hartijom kaže...

TIŠINA ILI O STAROSTI

Tišina prede prelistanim predjelima pređenih puteva. Nijeme se listaju te stranice ušatorene prijašnjosti. Paun vrška prstiju prijenja po hrbatima listova mojim životom ispisanih.

Ja, putnik na putu vječnosti, na proplanku smirene svijesti strahom mjerim neizvjesnost suda konačna o pređenom i nepoznatog što mi tek pod stope treba da stane.

I jučer i sad, i danas i sutra, ni put, ni trag, ni ovo klukko mesa na ezelskom vretenu, neće biti pitano.

Samo JA!

Ja koji jesam a ne znam šta sam, ni gdje sam ni kakav sam.

Kad jednom na čiviluk mezara, u zemlju neku, pod humku neku, uz plač nečiji skinem ove halje tijela, ko ću biti i kakav ću biti?

Ima li ogledalo u kom taj lik svoj mogu pronaći?

O čemu govore kada mi sudbinu spominju?

Sudbina? Bina suda!

O kakvom sudu govore kad ja još ovdje stojim, ako kao zločinac, pa moj zločin još do kraja nije učinjen, ako nevin, pa moja nevinost još do kraja nije dokazana.

A suda ima vele. Ima li onda smisla okrenuti glavu, naprijed ko nazad gledat? Ako suda ima, nije li ovo samo odgledavanje?

Pitanje išće odgovor, odgovor rađa dva nova pitanja. Zna li se konačno šta je starije?

Koka ili jaje?

Moj prijatelj Šerif uzgaja luk. Ima priču o njemu godinama stisnutu u dlanu misli. Sitno sjeme luka zove se *barut*, ono je sitno, crnkastosmeđe zrnce. Kad se posije barut

nikne *sjemenski luk*. Male glavičice luka koje se vade iz zemlje i prodaju kao sjeme za onaj, *obični luk*, luk što ga mi lukom zovemo, a moj komšija *kapulom*. Odrasli luk, kapula, kad se pusti da sazori, baci cvijet, cvijet sazori a iz njegovih čaški Šerif vadi barut.

-Zna li se konačno šta je starije? Kapula ili barut?

Tišina prede prelistanim predjelima pređenih puteva. Nijeme se listaju te stranice ušatorene prijašnjosti. Hoće li se računati da idem naprijed, ako se sad okrenem i krenem nazad?

Hoću jednu Šarunu da ne išibam, jednog zeca da ne ulovim, jednoj djevojci da ne priznam da je volim, jednoj starici da odgovorim: "Hoću!", jednu priču da ne čujem, jednu knjigu da ne pročitam, jedne oči da ne pogledam, jednu noć da ne prospavam, jedno jutro da ne zakasnim, jednu misao da ne pomislim...

Zna li se konačno šta je starije? Ono što hoćemo ili ono što po slovu sudbine uvijek na kraju biva???

SJEĆANJA

Hladno je danas, puše iz duše. Trideset pet godina u pleća upire a pod nogam led - slomiću se!

Naložit ću peć, ugrijati tijelo ali čime ušuškati dušu? Ona nema veze sa godišnjim dobima. I u najvrućim krajevima neka srca zebu.

Ja ću svoje večeras ugrijati kruškom bronzačom. Spremila mi majka iz Župe.

Miriše na osamdeset četvrtu kad je prvi put stigla na rod u mrginju ispod stare kuće.

Miriše na Vučka, na najbogatije novogodišnje paketiće koje smo ikad dobili. Na okrugle čokoladne bombone koje je rahmetli babo donosio iz Zore vraćajući se kući s terena u Sarajevu. Gradio je objekte za Olimpijadu.

Miriše na onu smreku što sam je usjekao a onda prije Nove godine zapalio jer mi rekoše da mi ne slavimo Novu Godinu.

Miriše na toplo runo ovce Mile koja mi je godinama na ispruženu ruku trčala.

Miriše mi na prvu «kupovnu zimnicu» koju smo te godine podigli smatrajući da nakon decenije pravljenja kuće možemo sebi priuštiti tu blagodat socijalizma.

Miriše na Bojana Križaja koji nas je sve rasplakao padom nekoliko metara prije cilja na olimpijskoj utrci.

Miriše na Jureka koji nam je donio prvu olimpijsku medalju.

Miriše na našu novu kuću u koju smo netom bili uselili. Miriše na onu nadu da ćemo, kad smo uselili u kuću, početi

živjet kao i drugi ljudi koji su već prije imali kuću. Da ćemo dizat zimmnicu, klati pastrmu i bar razgovarati o mom biciklu.

Miriše i na medresanske dane kad mi je majka slala najslađe plodove iste.

0 0 0

U ratu je granata gotovo uništila stablo. No drvo nije poput čovjeka, ono se opet oporavi, za pet, šest godina rađa kao da ništa bilo nije...I rekao bi da je tako, ista bašča, ista kruška, ista kuća. Samo nema nas.

Ima li smisla obići svijet, ako nemaš nauma pod svoju se krušku vratit?

Nije li to bijeg više nego put?

Koliko sličnih krušaka i jabuka zori u našim dušama širom svijeta. U onim pretincima srca gdje se svaka rijeka zove Neretva?

Ima li iko iz Župe da živi u blizini Amazona, strašne rijeke koju smo kao mali gledali na TV-u i vikali: «Vidi babo u onoj Neretvi žive krokodil!»

Hladno je danas, puše iz duše. Trideset pet godina u leđa upire a pod nogam led.

Sjetit ću se!

NA KRAJU

Ne dođe mi odavno ni u snu ni na javi veliki Hajjam. Je li njegova riječ pomogla da svoje bježanje od sebe prometnem u traganje za sobom i učinila da time zatvorim ona vrata među svjetovima i vremenima, ne znam. Ne znam za vrata, ali za se znam. Valja se ustegnut i sa ovom varkom dunjalučkom izaći na kraj.

Zapiši svoje zakletve, obećanja data drugima. Da znaš ako zaboraviš da više nisi čovjek kao prije.

Zapiši svoje grijehе, zapiši da ih samo dobra djela brišu, i smjerna dova očiju suznih.

Zapiši da san nadomiješta pravo viđenje i zapitaj oči zašto ga ne sanjaju? Zapiši da jutro počinje ustankom protiv sna i lijenosti, korakom ka vodi čistećoj, ka molitvi, ka ćitabu nebeskom gdje ostavljaš zapis o sebi danas za svoje sutra.

Zapiši da voliš bijelo tamo gdje bijelo boja najljepša, i crno tamo gdje crno je najljepše.

Zapiši sreću jutra u vunu magle umotana. Ovo vreteno dana tebi je dato, zavrti ga!

Poljubi trag čela svoga na turbi svojoj i trag njen na čelu svome. Poljubi evlad u san zamotan, halal podaren i majku budnu nad šoljom čaja.

Zapiši da voliš ovo sobu, ovaj plafon i pod na kom klečiš. Zapiši da voliš ova vrata i ovaj prag, ovaj prozor i ovaj pogled.

Zapiši da voliš ovu rijeku i zemlju kojom teče, njena brda i dolove, njene škripe i goleti, njene vjetrove i oblake.

Zapiši da voliš blagu ćehru svoga komšije, dedinu šutnju i nenin mudri osmjeh.

Da voliš zarudjelu travu na očevu mezaru, njegov šehadet i svoj put kojim si ga nastojao stići.

Ponesi prostirku duše, na prozor jasnosti, istresi hale i ponose što za potku ti utkani nisu, izvadi miris iz desnog džepa i spusti ga na žilu kucavicu lijeve ruke.

*Prisjeti se svog Resula,
Prisjeti se Grada znanja
i krvavog dojenčeta na rukama tvog imama.
Prisjeti se da ga ljubi
dok mu suze život išću
Prisjeti se golim mačem na dušmana da kidišu.
Prisjeti se šehadeta Ehlul-bejta na Kerbeli
kad na srcem tvog Resula lešinari su letjeli.
Prisjeti se Huseina
uplakanog Abidina
Muhammeda i Sadika...*

Probudi se znakom jasnim prije nego s kućnih vrata kročiš u san dunjalučki, u varku vještu, u lov na sjene što bježe pred onima koji ih gone i dahću za vratom onom ko ih se kloni.

I gdje ti je spisak onih kojima si, u ime Boga, ljubav svoju poklonio. Znaš li da si im dao dio srca svoga i da ti je pazit na njih kao i na sebe.

Hajde, ustani, turbu svoju u džep košulje spremi, osmjeh na lice zadjeni u desno glavu zakreni i sam sebe imenom predaka zovni.

Pogledaj lijevo i imenom potomaka se oslovi!

Dan u koji ćeš kročit i zemlja kojom ćeš hodit prostrana je i za osmjeh i za bol i za dobro i za grijeh, izađi i zahvati prema ahu srca svoga i mjeri mudrosti pameti svoje.

O knjizi i autoru

Knjiga „Otkosi sjećanja“ nastala je izborom iz priča, zapisa, crtica i sjećanja koje je autor tokom nešto više od godinu dana objavljivao na svom *bloggu* pod nazivom *TIZNAŠ* (<http://tiznas.blogger.ba>)

Otkosi sjećanja su na međunarodnom natječaju za književnu nagradu „Zulfikar-Zuko Džumhur“ za 2008.g. izabrani među pet najboljih radova.

Pored ove knjige autor je do sada objavio:

Zbirku priča:

SEBILJ ili potraga za ogledalom

Kulturno-prosvjetno društvo “Svjetlost” Konjic,
Konjic - 2001. godina.

Zbirke pjesama

-BIHUZURKA, Muslimanski omladinski savez Konjic,
Konjic - 1996. godina.

KAMENDAN, Bošnjačka zajednica kulture “Preporod”
Opštinski odbor Konjic, Konjic - 1997. godina.

BESAN, Bošnjačka zajednica kulture “Preporod”
Opštinski odbor Konjic, Konjic - 1998. godina.

GODOVI DANA, Kulturno-umjetničko udruženje
“Sejfullah” Konjic, Konjic - 2006. godina.

Islamistika:

KURBAN I HADŽ

Medžlis IZ-e Jablanica, Jablanica - 2007. g.

SEKSUALNOST I INTIMNI ŽIVOT U ISLAMU

Libris d.o.o. Sarajevo, Sarajevo - 2005.g.

SLOVO O HIDŽRI

Kulturno-umjetničko udruženje "Sejfullah" Konjic,
Konjic - 2005. godina.

SMRT, KABUR I SUDNJI DAN

Medžlis IZ-e Konjic, Konjic - 2003.g.

RAMAZANSKI NASIHATI,

El-Kelimeh, Novi Pazar - 2003. g.

KUR'ANSKI IZAZOV ZNANOSTI

Medžlis IZ-e Konjic, Konjic- 2003. g.

ZNAKOVI ZA RAZUMOM OBDARENE

Medžlis IZ-e Konjic, Konjic - 2002.g.

**MONOGRAFIJA MEDŽLISA IZ-E KONJIC s posebnim
osvrtnom na džamije i druge historijske spomenike iz
vremena osmanske vladavine**

Medžlis IZ-e Konjic, Konjic 1999. godina

SADRŽAJ

GLASOVI
RUŽO MOJA
KRUGOVI
NEFS
NANA RAHIMA
HALIDOVE ŠĆERI
RAHIMIN POST
MARA I MIHAJLO
SALKO Š.
VUNENE ČARAPE
DŽEZVE
KIŠA
OTKOSI SJEĆANJA
ADEM KADIN
LJETNI PLJUSAK
SAMO PRIČA
LEGENDA O JESENI
BILJEZI
NESJEĆANJA
PRVI AZRAILOVI LET
BOLJKA
TIŠINA ILI O STAROSTI
SJEĆANJA
NA KRAJU
O KNJIZI I AUTORU